

Літаратурная Беларусь

Выпуск № 10
(242)
(кастрычнік)

КУЛЬТУРНА-АСВЕТНІЦКІ ПРАЕКТ

facebook.com/litaraturnaja.belarus
t.me/litaraturnajabelarus

ПАМФЛЕТ: «Кароткая лекцыя пра нацыянальную ідэю» Віктара САЗОНАВА.....	с. 1
ПАМ'ЯЦЬ: апавед «Гевад і Клінцэвіч» Анатоля ВАЛЮКА і слова пра аўтара Сяргея ЧЫГРЫНА.....	с. 2
ФОРУМ: развагі «Жыццядайная сіла» Алеся ПБОК-ПБКОЎСКАГА.....	с. 3
ПРОЗА: апавяданне «Трывога» Максіма ЖУКА.....	с. 4
ПАЭЗІЯ: вершы Алены НІЯКОЎСКОЙ і Веры БУЛАНДА.....	с. 5
ЧЫТАЛЬНЯ: словы пра знаёмых маргіналаў «Крыміналамерон» Адама ГЛОБУСА.....	с. 6, 7
АБРАЗКІ: нізка «Сэрца і розум» Наталлі ЯРМОЛЬЧЫК.....	с. 8
УСПАМІНЫ: «Пацеры з бабуліных рук» Валянціны КУКСА.....	с. 9, 10
ЗАПІСЫ: «Працэс узыходжання» Міколы КАСЦЮКЕВІЧА.....	с. 11
СВЕТ: навіны і цікавосткі літаратурнага замежжа.....	с. 12

ПАМФЛЕТ

Кароткая лекцыя пра нацыянальную ідэю

Віктар САЗОНАЎ

Пасля развалу сацыялістычнага лагера маладыя незалежныя рэспублікі сталі на радасях хутка будаваць сваю нацыянальную ідэалогію. Паколькі кожны народ на свеце хоча быць не толькі сытым, але і вечным, то само існаванне яго без нацыянальнай ідэі падаецца вельмі нелагічным і супярэчлівым.

Вось і пачалі яе шукаць у былых сацыялістычных краінах усе, хто не выкарыстаў смутны і мутны час для таго, каб узбагаціцца ў бізнэсе або зрабіць кар'еру ў палітыцы. А спрэчак было колькі, і

кожны сваё хацеў!.. Але ўсе будавалі падмуркі на гістарычнай спадчыне. Беларусы не былі выключэннем. Але пакуль яны займаліся пабудовай гістарычнай іерархіі, іншыя паразбіралі іхных і агульных нацыянальных герояў, як заўсёды спрытныя бабулькі разбіраюць соль, цукар і запалкі перад пачаткам вайны. У нацыянальных колах тых часоў нават узнік такі анекдот. Нібыта паспрачаліся суседзі беларусаў пра тое, хто больш чалавецтву даў. Палякі кажуць: мы. Мы далі такога героя і воіна, як Касцюшка. І такога кампазітара, як Агінскі. Але тут рускія з імі не пагаджаюцца. Кажуць, наш Чайкоўскі не менш вядомы ў свеце музыка, чым ваш Агінскі. А такі мысліцель, як Дастаеўскі, увогуле для чалавецтва мае надзвы чай вялікае значэнне. Можа, нават большае, чым мысліцелі антычнасці. І нават большае, чым мысліцелі будучага. І нават большае, чым уменне чалавека гаварыць. Тут ужо і літоўцы не пагаджаюцца. Заела іх так, што аж кулакі пасціскалі. Кажуць,

гэта іх Вітаўт Грунвальдскую бітву выйграў, таму і ёсць найвялікшым ваяром. А без перамогі на Грунвальдскім полі гэтая спрэчка ўвогуле не мела б аніякага сэнсу. Бо ўсе прозвішчы вялікіх людзей былі б нямецкія.

Тут палякі кулакі пасціскалі. Як гэта ваш Вітаўт выйграў, калі гэта заслуга нашага Ягайлы. Гэта ён крыжакоў спыніў. Так яны доўга спрачаліся, стаміліся, як сто дзён ішлі пад гару і супраць ветру і анічога не елі. А пасля крыху прыціхлі ды пытаюцца ў беларусаў: — А вы што далі чалавецтву? — Ды нічога мы не далі, — адказваюць беларусы. — Як гэта, — дзівуюць суседзі. — Цэлы народ, і зусім анічога ды анічога не даў для чалавецтва!.. — Так, — пагаджаюцца беларусы. — Чалавецтву анічога не далі. А вось палякам далі Агінскага, рускім Дастаеўскага і Чайкоўскага ў прыдачу, літоўцам шмат чаго і каго, але і аднаго Вітаўта ўжо шмат. Бо ён сапраўды на Грунвальдзе ваяваў. Дарэчы, разам з Ягайлам, які Вітаўту братам быў, і такса-

ма з зямлі беларускай. Так што мы шмат чаго і каго падарылі іншым народам. А вось чалавецтву неяк не атрымалася. Іншыя народы нас апырэдзілі, пакуль мы ад іх падзякі чакалі...

Ну гэта ўсяго толькі анекдот. Хаця, як вядома, у кожным жарце ёсць крыху жарту. Але спрэчкі наконт нацыянальных герояў разгараліся не на жарт. Гарэлі як вогнішчы інквізіцыі, як маякі на Балтыцы, як вочы ў ката ноччу. Вось аднаго разу сабраліся хлопцы нацыянальнай арыентаванасці і давай спрачацца.

— Наш Адам Міцкевіч, — кажа адзін. — Беларускага ён паходжання.

— Не, наш, — кажа другі. — Паляк ён ад крыві і косці.

— Ты яшчэ скажы, што і Булак-Булаховіч ваш, — ускіпеў першы.

— А табе дай волю, то ты і Пілсудскага сабе прыпішаеш толькі з тае прычыны, што той меў няшчасце недзе ў вас нарадзіцца.

— А можа гэта яго шчасце?

І давай хлопцы спрачацца, ажно пена з роту пайшла. Як у шалёных сабак у перыяд спарвання. Ніхто саступіць не хоча, як бараны на мосце. Ды што там саступіць? Маўчаць ніхто не збіраецца.

Тут да спрэчкі і прыяцелі далучыліся. Раздымаць іх пачалі, супакойваць. Напачатку было ўсё добра. Нібыта і атрымлівалася памірыць. А пасля пачалося. Хацелі зрабіць як лепш, а атрымалася — як заўсёды. Пачалі ўжо за грудзі хапаць цэлымі камандамі. Сценка на сценку.

Невядома, чым бы гэты навуковы дыспут скончыўся б, калі б не адзін дзед. Сядзеў ён напачатку ціха, слухаў толькі, як разведчык, якога справа запамінаць, а не ўплываць на сітуацыю. Але як маладыя навукоўцы сталі свае навуковыя аргументы закасаць па локаць, вырашыў часова змяніць амплуа разведчыка на больш цывільную прафесію.

— Можа, перш чым сваімі гістарычнымі аргументамі паб'еце морды адзін другому, — прапаноўвае ён, — спачатку мяне паслухаеце?

— А што, можа, дзед гісторык? — пытаюцца тыя.

— Гісторык не гісторык, — спакойна працягвае дзед, — а і Пілсудскага і некаторую гісторыю на свае вочы бачыў.

— Ну то скажы, — крыху супакойліся маладзёны.

— Ну то скажу, — усміхаецца дзед. — Мне здаецца, што не пра тое спрачаецца і не пра тое размаўляеце вы. Лепш пагаварыце не аб тым, чый Міцкевіч, а пра тое, які ён. І што з яго не грэх і прыклад узяць і тым, і другім. Бо адны з вас кажуць: «Наш Міцкевіч», і другія: «Не, Міцкевіч наш». Усе сабе хочуць забраць. А падумайце, чаму кожны хоча яго прысвоіць? І лепш самі паспрабуйце такімі постацямі стаць, каб пра вас хоць нехта сказаў: «Наш». Бо вось, прыкладам, пра Дзяржынскага ўсе кажуць: «Ён не наш, ваш ён». А другія: «Не, ён наш». Ніхто сабе яго не хоча. Усе адракаюцца. Адзін другому ўпіхнуць хочуць. А Міцкевіча кожны хоча забраць сабе... Вы, — працягвае дзед, — і можаце стаць той нацыянальнай ідэяй. Яна з вас і пачынаецца. А гістарычныя постаці пасля скажуць, хто з вас іхны. Вось тады і яны вырашаць, з кім з вас застацца.

Музыка вятроў Анатоля ВАЛЮКА

Калі ехаў у вёску Вішнеўка Зэльвенскага раёна — на радзіму паэта Анатоля Валюка (1961—2022) — прыгадаліся яго радкі пра Вішнеўку:

Пасля навальніцы
...Ручаёк нясе
Белыя палёсткі
Ад вішневых дрэў.
Ад іх назва вёскі
І птушыны спеў.

У гэтай вёсцы нарадзіўся Анатоль Валюк — адметны паэт, надзейны сябра і грамадска-культурны дзеяч. Лёс яму адмерыў толькі 61 год.

На Гарадзеншчыне яго ведалі многія. На розныя сустрэчы Анатоль прывозіў са Свіслаччыны, дзе жыў, слоік пушчанскай, самай чыстай, светлай, як сляза, самагонкі. І пасля ўсіх афіцыйных паседжанняў частаваў ёю хлопцаў і дзяўчат, частаваў ад шчырага сэрца, па-простаму, па-сяброўску. Але не гэтым ён запомніўся ўсім тым, хто ведаў Анатоля, хто з ім побач плячо ў плячо змагаўся за вольную Беларусь. Анатоль яшчэ добра маляваў і пісаў выдатныя вершы, ён быў здольным чалавекам да бясконцасці.

У хаце, дзе нарадзіўся паэт, цяпер жывуць іншыя людзі. Адна родная сястра Ірына жыве ў Ваўкавыску, другая, Людміла, — у Гродне.

Пасля заканчэння Пасуціцкай сярэдняй школы Зэльвенскага раёна Анатоль Валюк паступіў і вучыўся ў Бабруйскім мастацкім вучылішчы, а пасля вучылішча — скончыў філалагічны факультэт Гродзенскага ўніверсітэта імя Янкі Купалы.

Працы Анатоль не баяўся, таму працаваў на Ваўкавыскім заводзе ліцейнага абсталявання, у МПМК-66, настаўнічаў на Зэльвеншчыне і Свіслаччыне, тры гады быў журналістам Свіслацкай раённай газеты, нават выбіраўся дэпутатам райсавета. Але напачатку 2000-х гадоў з-за свайго грамадскага дзейнасці страціў працу ў школе.

Гевад і Клінцэвіч

Анатоль ВАЛЮК

Ярка свяціла сонца. На верандзе, дзе я займаўся маляваннем, зрабілася гарача. І, узяўшы альбом і аловак, я выйшаў пасядзець у цяньку пад вішнямі на лавачцы. Бацькава хата стаіць у канцы вёскі пры старым гасцінцы. Побач, на другі яго бок, растуць вялізныя вербы, далей — луг і сажалка. За крайнімі хатамі вёскі віднеецца лес і ўзгоркі, на якіх, як кажучы людзі, раслі некалі векавыя дубы, а цяпер — пустэча.

Я лянёва грэйзаў алоўкам у альбоме, бо, шчыра кажучы, справа гэтая паспела ўжо абрыднуць у мастацкім вучылішчы. Але трэба было зрабіць малюнк дачцэ матулінай сяброўкі, якая паступіла на мадэльера, недзе аж у Ленінград. Таму і маляваў, бо быў вольны, на канікулах, а той чамусьці трэба былі да экзаменаў дамашнія мастацкія працы.

Мае ж засталіся на кватэры ў Бабруйску. А дзяўчыне хацелася дапамагчы, бо была яна мне, як і бацькі яе, даспадобы. Жылі яны ў Ваўкавыску, але часта наведваліся да нас. Прываблівала інтэлігентнасць, адукаванасць. Бацька дзяўчыны служыў афіцэрам сувязі ў вайскавай часці, шмат дзе пабываў, быў добрым і цікавым субяседнікам, як і маці.

За гэтую справаю і застаў мяне дзядзька Юзаф па прозвішчы Сакач з суседняй вёскі Пасуцічы, што на Зэльвеншчыне. Мы добра ведалі адзін аднаго, ён даводзіўся сваяком.

Аднаго разу працаваў на будоўлі калгасных майстэрняў разам. Дзядзька

Пасля звальнення Анатоль пакінуў Беларусь і паехаў працаваць на будоўлю ў Маскву. Але доўга там не затрымаўся і праз пэўны час зноў вярнуўся ў Свіслач.

У Свіслачы ён з сябрамі штогод наладжваў мерапрыемствы, куды прыязжалі людзі з многіх рэгіёнаў Беларусі і ўшаноўвалі памяць паўстанцаў 1863 года, найперш братаў Каліноўскіх. За гэта Анатоль Валюка і яго сяброў судзілі, давалі штрафы, папярэджвалі...

У вольны ад працы і грамадскіх спраў час Анатоль пісаў вершы. Іх друкавалі “Гродзенская праўда”, “Чырвоная змена”, Зэльвенская і Ваўкавыская раённыя газеты, часопіс “Маладосць”, калектыўныя зборнікі. Але ў вялікія паэты ён не лез, хаця даўно мог бы выдаць свае вершы асобнымі зборнікамі. Ці не было яму калі, ці не меў магчымасці, ці проста не хацеў гэтым займацца — цяжка сказаць. І ўсё ж сябры падштурхнулі яго сабраць лепшыя паэтычныя творы і выдаць уласны паэтычны зборнік хоць саматужным спосабам, каб толькі вершы не згубіліся. Такі зборнік пад назвай “Музыка вятроў” усё ж з’явіўся, дзе на тытульным лісце напісана: “Свіслач, 2008”.

Анатоль быў вельмі задаволены зборнікам. Многія яго паэтычныя радкі маюць гісторыка-краязнаўчую афарбоўку, яны прысвечаны возера Паперня, Сынкавіцкай царкве, Вільні, Рызе, родным мясцінам Гродзеншчыны, Беларусі, Агінскім, Максіму Багдановічу...

У 2010 годзе Анатоля Валюка прынялі ў Саюз беларускіх пісьменнікаў. А ў 2022 годзе яго не стала. Пахавалі паэта на новых гарадскіх могілках у Ваўкавыску.

Акрамя вершаў Анатоль Валюк пісаў розныя жыццёвыя гісторыі. Яны вельмі цікавыя і чытаюцца з захапленнем. Магчыма, некалі і вершы, і проза майго земляка будуць выдадзены асобнай кніжкай. Адно жыццёвую гісторыю — якая раней не друкавалася — з творчай спадачыны аўтара прапаную чытачам «Літаратурнай Беларусі».

Сяргей ЧЫГРЫН

быў гаварлівы і працавіты, даволі дужы для сваіх гадоў. Цяпер ён падвозіў муку да нас на ферму.

Быў ён сярэдняга росту, шыракаплечы, круглатвары, але з таго часу, як мы не бачыліся, неяк трохі змяніўся з выгляду, паблагжэў.

Дзядзька Юзаф прывітаўся са мною, спыніў каня, слез з воза, кінуў лейцы на штaketнік і прысеў побач са мною. Потым дастаў цыгарэту і прыкурыў. Зацягнуўшыся дымам, спытаў мяне, дзе бацькі. Я адказаў, што маці развозіць абеда механізатарам, а бацька на працы недзе на шашы.

Потым размова пайшла пра сваякоў, знаёмых, хто, дзе, чым займаецца, ці часта бачымся. Запытаў, ці куды яшчэ дзед у кузню што. Я яму пра ўсё дакладна і распавёў.

Потым гутарка перакінулася ў іншае рэчышча.

— Вось ты — малады, граматны, вучыўся, шмат ведаю, чытаеш, — кажа дзядзька Юзаф, — а ці верыш ты ў тое, што па радыё дзень і ноч плявузгаюць саветы? Быццам у нас усё самае лепшае ў свеце, што жывем мы лепш за ўсіх, што ўлада ў нас ад народа прадстаўлена дэпутатамі.

— Хто яго ведае, дзядзьку, — кажу, — хіба ж я бачыў, як і дзе людзі за мяжой жывуць? Вось усход Беларусі, прыкладам, калгас наш з тым, дзе я на бульбе пад Бабруйскам быў, магу параўнаць. Вёскі там даўно павыміралі, на ўборцы працуюць адны студэнты, рабочыя ды вайскоўцы, а ў нас яшчэ людна, хаця, відаць, таксама да гэтага ідзе.

— Вось-вось, — згодна ківае галавой дзядзька Юзаф, — гарады выцягваюць з вёсак людзей. Уцякаюць усе ў горад, ботут гарбаціцца трэба ад цямна да цямна. Вось

Анатоль ВАЛЮК

і мой у пажарныя падаўся. І правільна зрабіў. У космас лётаем, а вёсцы палёгкі ніякой. А гэтыя дэпутаты адно ў далоні пляскаюць... А што яны больш могуць?..

Дзядзька раззлавана кінуў і затаптаў цыгарэту, потым неяк хітравата паглядзеў на мяне і з усмешкай запытаў:

— А ты вась — пайшоў бы ў дэпутаты?

— А навошта мне гэта, малады яшчэ, — засмяяўся я.

— Правільна, — кажа дзядзька, — не трэба лезці ні ў якія дэпутаты. Хочаш, раскажу табе пра гэта даволі цікавую гісторыю. Яе мне распавёў сам Клінцэвіч. Ён пасля вайны з’ехаў у Польшчу, але неяк прыязджаў...

Дык вась, у 1939 годзе гэты чалавек меў даволі спраўную гаспадарку: коней, кароў, свіней, зямлю не благую. Жыў, можна сказаць, лепш за іншых, бо працаваў не пакладаючы рук тут, у Сухінічах.

Калі прыйшлі бальшавікі, пачалі да яго прыставаць, каб стаў дэпутатам. Тады ў кожнай вёсцы павінен быў нехта быць у саветах. Ён жа доўга аднекваўся, пакуль не прыгразілі, што вывезуць на Салаўкі з усёй сям’ёй. Давялося стаць ім. А ў райкаме партыі ў Зэльве, яна адносілася тады да Ваўкавыскага раёна, быў нейкі Гевад. Працаваў ён у ваенным адзеле і заведваў будаўніцтвам аэрадромаў. Тады іх шмат будавалася, але ні адзін з іх да вайны так і не зрабілі... Вось гэты Гевад прыязджае аднойчы зімою правесці сход у Сухінічах. Сход правялі і, як звычайна, адправілі на чакаць таго да дэпутата, да Клінцэвіча. Той прыняў яго як належыць. Жонка паставіла на стол добрую вячэру, бутэльку гарэлкі. Селі, выпілі, закусілі, пра тое-сёе пагаварылі. Хутка гарэлка скончылася. Гаспадар бачыць, што перад ім здаравенны дзяціна, можа яшчэ выпіць. Сабраўся наліць яму яшчэ, узяўся за пустую бутэльку — і ўставаць, а той Гевад і кажа:

— Пачакай трохі, Клінцэвіч, — адкажы мне на такое пытанне: чаму ты так доўга не хацеў быць дэпутатам? Усё ўпарціўся...

А той і гаворыць яму, вядома ж, асмялеў чалавек ад выпітага:

— Ведаеце, што я вам скажу на гэта... Вось вы, бальшавікі, тут толькі год. А да гэтага быў і цар, і немцы, і палякі. А хто ведае, хто заўтра будзе... А потым... я не хачу з людзьмі сварыцца. У кагосьці конь закульгаў, у кагосьці збруа парвалася, а вы хочаце, каб нехта прымушаў вазіць вам на аэрадром каменне. І гэта павінен быць я... нядобра гэта.

Сказаў гэтак Клінцэвіч, узяў бутэльку, пайшоў наліў яшчэ гарэлкі. Выпілі. Паклаліся спаць.

Назаўтра Гевад паехаў. З ім больш і не сустракаліся, аж пакуль не пачалася вайна. А пачалася вайна — прыйшлі немцы, усіх, хто супрацоўнічаў з бальшавікамі, у тым ліку і ўсіх дэпутатаў пабралі ў Ваўкавыскую жандармерыю. Нікога не расстралялі, але шмат каму далася там.

Узялі і Клінцэвіча. Прывезлі ў пастарунак, завялі ў пакой, загадалі чакаць. У пакоі была адна толькі сакратарка. Потым заходзіць агромністы немец у мундзіры пры медалях і пагонах, у фуражцы афіцэрскай, і падае руку:

— Здароў, Клінцэвіч!

Павітаўшыся, ідзе да сакратаркі, нешта дыктуе ёй па-нямецку, а потым забірае ў яе паперку — і падае арыштанту.

— На, — кажа, — ідзі дамоў, жыві, працуй, але больш ні ў якія дэпутаты не лезь, каб не наша тая размова, было б табе дэпутатства...

Глянуў на немца Клінцэвіч і аслупянеў. Перад ім стаяў той самы Гевад, які будаваў аэрадромы і начаваў у яго. Вось такая гісторыя. А мог бы чалавек і загінуць праз гэта...

Дзядзька Юзаф пасядзеў яшчэ трохі са мною, потым развітаўся і паехаў па сваіх справах. А я яшчэ доўга думаў пра нашу з ім размову, уражаны яго апавяданнем, думаў аб тым, які ўсё-такі нялёгкі лёс быў і застаецца ў маіх землякоў. І зразу меў нарэшце, чаму ў іх такі характар разважлівы і асцярожны. Мала каму яны раскрываюць сваё сэрца і душу, бо жыццё гэтаму навучыла, не кажучы пра давер да ўлад, якія б яны ні былі.

Жыццядайная сіла

Алесь ГІБОК-ГІБКОЎСКИ

Кажуць, што нашае зямное жыццё — гэта вібрацыя малекул нежывой матэрыі ў нейкай адмысловай, унікальнай частаце. Прыслухаўшыся да мернага стуку свайго сэрца, пачынаеш разумець, што нешта ў гэтым і насамрэч ёсць. А яшчэ — калі чуеш добрую песню ці добрую музыку.

Ці не ў іх і хаваецца разгадка таямніцы нашага жыцця? Нездарма шматлікія пакаленні нашых балта-славянскіх продкаў так беражліва ставіліся да сваіх песняў. Але сёння, на жаль, песня імкліва губляе сваю ранейшую сакральную вартасць... Калі зірнуць звонку на сённяшні стан песні, то ён, напэўна, не выкліча нейкіх хваляванняў.

Толькі за год Беларусь стварае столькі новых песняў, колькі іх, бадай што, не выдаткоўвала ўся чалавечая супольнасць якія-небудзь пару стагоддзяў таму. Ды і шматлікія іх ручаіны з усяго свету імкліва зліваюцца сёння ў сапраўдныя песенны «акіян». Але лёс песні ў шматграннай мазацы быцця ёсць вельмі ўжо яркім, нават знаковым фрагментам, каб на яго не звачаць.

Як вядома, нашыя песня, музыка на працягу ўсёй эвалюцыі заўсёды былі побач з намі — і ў святы, і ў будні, і ў спакойныя часы, і ў часы ліхалецця і нягодаў. Яны — і ля вытокаў нараджэння новага жыцця, яны ж у ім — і завяршалны акорд. Для большасці нашых продкаў песня многія стагоддзі была ледзь не адзіным промнікам у змрочных лабірынтах быцця. За многія стагоддзі беларусамі-літвінамі назапашаны глыбокі пласт музычна-песенных здабыткаў, якія ёсць сапраўдным нашым духоўным скарбам.

З самага ранняга дзяцінства песня ярка і ўпэўнена асвятляла і мае ўласнае існаванне. Мне вельмі пашанцавала з ёю ў тым маім ужо далёкім дзяцінстве. Яе чароўная сіла не магла не ўплываць на фарміраванне майёй душы і асобы. Думаю, што і на канчатковы выбар прафесіі... А ўсё гэтае багацце я меў найперш дзякуючы майёй матулі — Анастасіі Маркаўне, украінцы родам з Харкаўшчыны — краю, што як і Беларусь, месціцца на перакрыванні стратэгічных гандлёвых і міграцыйных шляхоў. У Беларусь матуля трапіла ў цяжкія пасляваенныя 40-я гады, ратуючыся ад татальнага голаду, тут і знайшла свой лёс у асобе майго бацькі Сямёна Федаравіча — беларуса з Капыльшчыны. Маючы рэдкай прыгажосці голас, матуля — пявуння ад Бога — шчодро дарыла нам, сваім дзецям, цудоўныя песні.

Нядрэнны голас меў і бацька... Калі мне споўнілася гадкі тры, бацька забраў да сябе на выхаванне сірату-пляменіцу — дачку загінлага ў першыя ж дні вайны брата. Міла, ці як мы ўсе яе звалі — Мілка — таксама была яшчэ той пявунняй! Разам з мамай яны даволі хутка зладзілі своеасаблівы дамашні ансамбль беларуска-ўкраінскай песні, заспяваўшы на два галасы, ды як! Спявалі амаль штодзённа, як правіла, па вечарох. Апроч Мілкі прысутнічалі і мы — трое дзетак — у якасці слухачоў.

І здзяйснялася сапраўднае Чарадзейства! Песні былі такой прыгажосці, такой душэўнасці, такой энергетычнай напоўненасці, што аж дух захоплівала.

Дасюль памятаю суровы загад злой мачыхі свайму «падкаблучніку»-мужу: «...а сваіх маленькіх дзетак / павесь на вярхоўцы!...». І рахманы беларус, хоць і пакутуючы, той загад мусіў выконваць!..

У тыя часы нашыя землякі, хоць і былі шмат бяднейшыя, але, адрозна ад нас сённяшніх, нярэдка хадзілі адзін да аднаго ў госці — яшчэ існавалі рэшткі такой даўнейшай культуры. «Госці» тыя хоць і не адрозніваліся багаццем стала і кухні, але былі надзвычай вясёлымі і сардэчнымі. Без чаркі, зразумела, не абыходзілася, але яна ў тыя часы не іграла дамінуючай ролі, а была хутчэй фонам. За сталом шмат і дасціпна жартавалі. Дзесьці пасля другой-трэцяй чарак за сталом пачыналі спяваць. І вось тут — перад збочнай публікай — матуля і Мілка дасягалі ў сваім песенным майстэрстве проста фантастычных вышыняў! Асабліва кранальным было выкананне матуль пры дапамозе Мілкі «Таполі» на словы геніяльнага ўкраінскага «Кабзара». Але неўзабаве пявунні зачыналі вясёлую песню, і многія з гасцей пускаліся і ў плясы! Спявалі ў асноўным беларускія (іх тады было безліч!) і ўкраінскія песні, былі і расійскія, але значна менш. Пасля такіх вась «гасцей» народ разыходзіўся не толькі ў настроі, але і амаль працверзеўшы — гэта быў адзін з цудадзейных эфектаў песні! Людзі быццам маладзелі пасля песеннай вечарыны!

Ужо ў сталым узросце я даведаўся, што падчас спявання ў арганізм чалавека адбываецца актыўнае стварэнне атмарнага кіслароду, які ёсць самым магутным натуральным антыаксідантам!

Ну а потым... Потым наша вёска пачала паціху паміраць, а з ёю і песня. Яна яшчэ нейкі час прысутнічала за сталом. Але паступова пачаў усталявацца зусім іншы лад. Забаўляльныя функцыі стала браць на сябе тэхніка, і беларусы ў большасці сваёй пераставалі спяваць не толькі за сталом і ў гасцях, але і ўвогуле. Энергетыка застоляў становілася ўсё бяднейшай. І людзі стараліся кампенсавач адсутнасць натуральнай радасці павелічэннем дозы спіртowych напояў. Такім чынам паступова не песня, а чарка стала дамінаваць за сталамі беларусаў.

Але Бог паслаў Беларусі Уладзіміра Мулявіна — расійскага хлопца са Свядлоўска. Вось як дзіва: мы самі не маглі ці не хацелі бачыць сакральнага багацця сваіх скарбаў, а збочны, чужы Беларусі чалавек убачыў яго сходу! І не толькі ўбачыў, але і здолеў удыхнуць у яго зусім новае дыханне! Ды такое, што нашу песню як след ацанілі нарэшце ва ўсім свеце!

Але ў нялёгкія часы рэформ і такога унікама, як Мулявін, жыццё практычна загнала ў кут... Як распавядаў адзін знаёмы мастак — сябра Мулявіна — у сярэдзіне 90-х Мулявін стварыў выдатнейшую песню на словы Багдановіча «Пагоня» і прэзентаваў яе на адным з канцэртаў. Якое ж было яго здзіўленне, калі яна была болей чым холадна сустрэтая саноўнай публікай — зачынаўся зусім іншы палітычны час. «Дык ім нават “Пагоня” сёння не патрэбна!» — з горыччу паскардзіўся ён сябру...

Мулявінскі дар адлюстравваўся і на мне асабіста... Напачатку 80-х гадоў я з сям’ёй і сябрамі адпачываў пад Адэсай. Мясцовая паўкрымінальная эліта, якая штовечар збіралася на пасядзелкі акурат на тэрыторыі нашага пансіяната, выпадкова пачуўшы ў маім выкананні падгітару «Песняроўскую» «Алесю», потым два тыдні запар садзіла мяне за свой вярхоўны стол, каб я спяваў «што-небудзь беларускае, з “Песняроў”»... У нашай мінскай кампаніі імгненна зніклі праблемы з харчаваннем і вадой, якія былі дасюль з-за нашага сціплага адпускога

Фота pxhere.com

бюджэту. Яшчэ б адзін такі тыдзень, і я, напэўна, капітальна падсеў бы на выдатнае маладое віно, што ракой лілося, каб «прамачыць» мае пеўчае горла!..

Пэўную порцыю аптымізму наконт лёсу нашай песні далі канец 80-х — пачатак 90-х гадоў мінулага стагоддзя, калі пачыналася новая хваля нацыянальнага адраджэння. Я тады, павярнуўшы сваё жыццё на 180 градусаў, паступіў на вярхоўны беларускі фільм і працаваў у адной школе настаўнікам. І тут лёс зусім нечакана падкінуў мне сюрпрыз у абліччы паэта Міхася Скоблы, які запрасіў мяне на працу ў вядомы часопіс «Роднае слова», які ўзначальваў вялікі руплівец беларушчыны Міхас Шавыркін. А паколькі ён быў яшчэ і вялікім аматарам беларускай песні, то такімі ж былі і ўсе супрацоўнікі рэдакцыі. Працаваў наш традыцыйны патэрналізм — як «бацька», так і мы! Нашыя рэдакцыйныя пасядзелкі (зразумела, не ў рабочы час!), дзе мы шмат спявалі, сталі сапраўдным клубам беларускай песні, дзе бруіла надзіва жыццядайная атмасфера. Спявалі практычна ўсе, нават тыя, хто не меў голасу і слыху! На тыя «роднаслоўскія» сустрэчы стараліся патрапіць розныя людзі, і не абы якія: рэдактары іншых выданняў, вядомыя паэты і пісьменнікі, літаратуразнаўцы, артысты, тэлеведучыя, нават замежныя госці, словам — беларуская эліта! Нярэдкамі гасцем быў вядомы оперны спявак Віктар Скарабагатаў, які не пагарджаў часам і свой непаўторны бас «уплесці» ў нашу, можа, і не зусім дасканалую, гармонію.

Але ўсё добрае рана ці позна канчаецца... Так было і з «Родным словам»... Хто ведае, магчыма, такія вось асяродкі, такія вось клубы роднай песні і маглі б стаць у нашай дашчэнтэ здэнацыяналізаванай атмасферы своеасаблівымі выпаскамі рэальнага адраджэння не толькі беларускай песні, але і мовы, культуры, нашага новага нацыянальнага адраджэння. Іншая справа, што Шавыркіных сёння зусім няшмат...

Калісьці ствараць песні мелі права (і юрыдычнае, і чалавечае!) выключна сябры Саюза кампазітараў, а сёння іх не піша хіба толькі агалцелы музафоб. Як вынік, на вачах імкліва дэградуе меладычная канва песняў. Плагіят стаў сёння ледзь не нормай. Прычым ім не пагарджаюць нават вядомыя выканаўцы. Але яшчэ больш сумная сітуацыя з тэкстамі. Якраз слухаючы іх, выразна пачынаеш разумець, куды нас нясе плынь сучаснай песні. Да прыкладу, у адной пераднавагодняй перадачы на першым канале радыё, якое транслюецца на ўсю краіну, слухачоў віншавалі галоўныя зоркі эстрады — спачатку словам, а потым і песняй. І песні былі яшчэ тыя! Адна «зорка» заклікала слухачоў «сойти с ума», другая — «сорваться и вниз — последний каприз!» і г. д., і т. п. Даволі цікавыя атрымаліся «пажаданні» напярэдадні свята!..

Між тым мала хто сёння не ведае, што прамоўленае слова абавязкова так ці інакш матэрыялізуецца. А тут такія вось «устаноўкі». І гэта пры тым, што ў нас адзін з самых высокіх у Еўропе ўзроўняў суіцыдальнасці і далёка не самы суцэсальны ўзровень псіхічных захворванняў!.. Вядома, сёння моцна засмечаная і ўся наша паўсядзённая мова. Да прыкладу, ёсць цэлыя катэгорыі людзей, якія карыстаюцца выключна ненарматыўнай лексікай. Але што датычыць песні, то з яе словы не толькі не выкінеш, але ад яе, асабліва той, што тыражуецца СМІ, сёння шмат чаго залежыць.

Песня сёння ўсё больш становіцца прадуктам бізнэсу, адным з шэраговых тавараў спажывецкага рынку. А калі так, то і стаўленне да яе як да тавара — абы прадаць! Адзін мой сябра паэт В., напісаўшы некалькі вершы, прапанаваў кіраўніку аднаго з вядомых у краіне калектываў напісаць песню. На што той спакойна адказаў: «Платите, и будет песня!»

Песенны бізнэс ужо даўно стаў адным з самых прыбытковых. Сёння ў свеце існуе безліч усемагчымых конкурсаў-праглядаў, якія, як гіганцкая мясарубка, паглынаюць мільёны маладых людзей, што прагнуць публічнай славы. Вяршыня яе — так званыя фінішныя конкурсы накіштат Еўрабачання, якія ўжо даўно не ёсць уласна музычнымі. Самае непрыемнае, калі ў гэтых сумніўных гульні ўцягваюць яшчэ зусім малых дзяцей, якіх для гэтага спецыяльна гадамі літаральна дрэсіруюць...

І адным з самых выразных вынікаў бізнэс-падыходу да сучаснай песні ёсць паступовае выцясненне з поля зроку песні беларускамоўнай. Яна даўно ўжо стала «не фарматам» на большасці радыёстанцый. І з вялікай цяжкасцю выжывае, дзякуючы хутчэй выпадку і асобным таленавітым творцам, а не нейкай сістэме. Сумна было чуць па радыё выказванне адной нашай «зоркі», што, маўляў, добрых беларускамоўных тэкстаў вельмі мала!..

Зразумела адно: у свеце наша песня ніколі не будзе паспяхова прэзентавацца другаснымі «калькамі» маскоўскага шоў-бізнеса. Прыкладам жа ўсім ім хай будзе нечуваны ў свой час поспех украінскай спявачкі Русланы на Еўрабачанні, дзякуючы найперш менавіта нацыянальнаму духоўнаму стрыжню сваёй творчасці. Толькі такі шлях можа быць цікавым у свеце, асабліва тады, калі па ім ідуць таленавітыя і яркія людзі. А яны ў нас ёсць. Раю паслухаць, да прыкладу, дыск «Барды свабоды», створаны высілкамі Змітра Бартосіка. Сярод некалькіх сотняў (!) выканаўцаў нямала выдатных узораў сучаснай нацыянальнай песні, а значыць, і нацыянальнай культуры.

Я ўжо не кажу пра тых кампазітараў, спевакоў, хто па ранейшаму прафесійна працягвае сваё «стаянне» за нашу беларускую душу.

Трывога

Максім ЖУК

Сонца, гарачае, бы тлушч, які шкварчыць на патэльні, расцякаецца бялюкімі плямамі па вуліцы. Тонкія рыхлыя воблакі, падобныя да ваты, з якой мама ў дзяцінстве рабіла кампрэсы для хворых маіх вушэй, размазаліся па небу. А неба падобна на акіян у казачна далёкіх трапічных шыротах. Калматая вата мокне ў блакіце і паціху развейваецца. У акіян хочацца нырнуць, каб выбавіцца з неспакою, які аплёў жорсткую зямлю. Але ж немагчыма.

Я іду размераным, няспешным крокам, быццам нічога і не грызе знутры. Стараюся выглядаць спакойным, каб не выклікаць падазрэнні. Каб не правакаваць. Вакол рознакаляровыя людзі. Шчаслівыя дзяўчыны, легкадумныя юнакі, вясёлыя дзеці, імпазантныя мужчыны, элегантныя жанчыны. Усе занятыя думкамі аб сваім каханні, экзаменах, працы, музыцы, кіно, адпачынку. Наіўныя. Думаюць пра дробязі і не разумеюць, што ў любы момант іх могуць вырваць і кінуць у цемру ўнутраную, дзе плач і скрыгат зубоў. Як могуць яны вось так проста шпацыраваць і не бачыць знакаў бяды? І я б хацеў, як яны, ды не магу. Пячэ трывога. Зноў і зноў вяртаецца да мяне, колькі не гані. Няма ад яе палёгкі нідзе і ніколі.

Я бачу паліцэйскага ў прыгожай белай форме, і, калі іду міма, мне ясна ўяўляецца ўнутраным позіркам, што ён зробіць крок наперад і скажа:

— Спдар, пройдзем.

Па спіне сцякае кропля поту ад прадчування непазбежнага. Паліцыянт не варушыцца. Я яму не цікавы.

Нічога дзіўнага. Не паліцыянт схопіць мяне. Ён для злачынцаў, хуліганаў, п'яніц, злодзеяў. Для вінаватых. Не, яны — з'яўца, як людзі ў цывільным. Простыя мінакі, падыдуць нечакана з двух бакоў — так, што не ўцячы. Быццам бы я мог нават спрабаваць уцякаць! І свет здрыганецца, калі яны ўчэпяцца кашчавымі рукамі, скруцяць.

У мяне ёсць толькі надзея, што яны не крануць цяпер. Бо я выйшаў гуляць, і ніхто ж не ведае, куды. Нават яны не ведаюць. Усцешаны, уздыхаю з палёгкай. Я магу быць спакойным. Магу гуляць. Глядзець на белыя вуліцы, на бронзавыя статуі, на калоны, на гіпсавыя фрызны, якія расказваюць гісторыі перамог. Я фланірую. Я радуся.

Позірк слізгае па фігурах, выбеленых сонцам дня. Сямейныя пары з дзецьмі гуляюць у сонечны дзень. Вясёлыя, яны быццам бы і не бачаць пагрозы, якая навісае над іх легкадумным шчасцем гэтак, як і нада мной. І іх могуць схопіць і пацягнуць у падземныя цямніцы, у бяздонныя сутарэнні, ліпкія рукі. Ці яны проста хаваюць трывогу, гэтак, як і я? А можа — нечаканая думка — яны зусім не тыя, за каго сябе выдаюць? Я пільна аглядаю твары, я спрабую адгадаць. Спачатку проста дзеля забавы, дзеля гульні, а пасля болей і болей сур'ёзна. Што хаваецца за маскамі? Хто з іх на самай справе не чалавек, а адзін з тых? Хто сочыць за мной? Хто прадчувае радасць ад таго, што хутка працягне да мяне свае жалезныя ваўчыныя лапы?

Але хіба сталі б маскіравацца так складана? Хіба сталі б выкарыстоўваць дзяцей, маладых жанчын толькі дзеля таго, каб схваць свае намеры? Дзеля чаго такія мудрагелістыя планы? Зрэшты, няма ніякіх прычын, каб яны прыйшлі за мной у парку сярод дня. Ім прасцей прыйсці да мяне дадому. Таму я і не трываюся. Да ночы. Пакуль не закоціцца сонца. Яны з'яўца ноччу, прыедуць на машыне. З грукатам падымуцца па лесвіцы, над якой не гараць зацярушаныя пылам лямпачкі. Пазвоняць у дзверы. І я тады прачнуся з вільготным холадам у сэрцы, добра ведаючы, хто завітаў. А яны будуць настойліва грукаць, настойліва званіць у балючы пранізлівы званок. А я спяшацца і нервавацца, так што рука не патрапіць у рукаў кашулі. Буду слізгаць тапкамі па падлозе. А мая жонка будзе калматая ў недарэчнай начнушцы сядзець на ложку і лупіцца мне ў след, атупелая ад страху. І калі я адчыню, паглыне гнілая ноч.

А можа стацца, яны прыйдуць не па мяне, а па яе. І тады я напачатку не буду гараваць, а буду адчуваць радасць, што забралі не мяне. А пазней думаць аб тым, што гэта так нікчэмна і брыдка думаць аб сваім шчасці, калі блізкага паглынула цемне. Але хай розум-мараліст асуджае, сэрца будзе скакаць і весяліцца. Ды не доўга. Бо хутка трывога вернецца. Трывога заўсёды вяртаецца. Зноў аблепіць мяне хворымі шчупальцамі. З кожнай хвілінай усё болей і болей будзе ўпівацца ў сэрца страх і неспакой. Чаканне, калі яны вернуцца.

А можа, усё збудзецца і па-іншаму. Яны пазвоняць настойліва, упарта, ды я не адчыню. Вазьму нож. У мяне будзе дзеля гэтага час. Я добра ведаю, дзе нож на кухні. Адмыслова падрыхтаваў. Магу знайсці і ў цемры. Хай шукаюць мяне на тым баку. Хай злуюцца, хай лютуюць, што я самы хітры, выскачыў з іх кіпцюроў. Хаця гэта толькі на час. Яны напэўна ж умеюць узяць з мёртвых. Інакш бы ад іх было занадта лёгка ўцячы! Інакш кожны б уцякаў! Але што думаць аб тым? Гэта будзе ноччу. Цяпер дзень. Днём яны не прыйдуць. Яны істоты цемры.

Стомлены гарачынёй летняга дня, я прысеў на лаўку. Асцярожна агледзеў. Са мной неяк здарыўся такі канфуз. Я быў так захоплены трывогай, што не заўважыў свежую фарбу і шылду «Парфарбавана».

Так прыемна адпачываць на свабодзе пры святле, а не ў цемры. У фантане насупроць плюхаюцца басаногія дзеці. Гандляр прадае паветраныя шарыкі, напампаваныя геліем з сіняга балона. Калі ўдыхнуць, то голас становіцца пісклявым і смешным. У маім дзяцінстве ніхто не выкарыстоўваў гелій. Толькі звычайнае паветра. Тыя шарыкі падалі на зямлю, а гэтыя лёгка ўздымаюцца ў вышыню. Як было б добра паляцець разам з такім у нябёсы? Як Гудвін у далёкую краіну Оз. Паляцець і не вярнуцца!

Я ўспамінаю дзіцячыя гады. Тады я быў спакайнейшы і веселейшы. Тады я не думаў яшчэ, што яны прыйдуць і па мяне. Я не ведаў яшчэ, што гэта закон Быцця. Але яны прыходзяць у рэшце рэшт па ўсіх. Гэта непазбежна. Я зразумеў гэтую ісціну не адразу. Толькі паступова заўважыў: усе людзі зніклі. Спачатку я не разумеў, чаму. Так зніклі і мае бацькі. Калі я быў студэнтам, знікала мая старая бабуля. Пазней знікла і мая першая жонка.

І вось застаўся толькі я. Значыцца, хутка і мая чарга... Я ўжо на самым краі. Нешта нават зацягнулася.

Ад успамінаў я павярнуўся да цяперашняга дня. Я пераканаў сябе, што яны прыходзяць ноччу. Але гэта толькі

Foto pxhere.com

мая фантазія. Яны, я ведаю, вельмі каварныя. І хто можа адгадаць, што яны думаюць? Можа, для іх гэта гульня, можа, ім падабаецца нападаць нечакана. Так ім цікавей. Хіба ім не трэба весяліцца? Якраз тады, калі ахвяра не чакае, яны нанясуць свой удар. У гэтым увесць сэнс. Мне стала неспакойна.

Я некалі чытаў пра адмысловае катанне, якое прыдумалі мудрыя кітайцы: кропля за кропляй на цемечка капае вада. І людзі трацяць розум. Ох, многаму можна навучыцца ў кітайцаў! Вось так і трывога. Кропля за кропляй дзяўбе высушаную спёкай дзён душу.

Розныя вобразы ўсплывалі ў маёй галаве. Трывожныя здані *магчымага*. Я падумаў, што якраз цяпер, пакуль я сяджу на лаўцы, іх машына, замаскіраваная пад хуткую дапамогу ці бытавую службу, спынілася на ўваходзе ў парк. Можа, яны ідуць да мяне ў гэты самы час. У іх прырыхтаваныя бліскучыя халодныя кайданкі.

Ці я ўсё пераблытаў? Магчыма, той чалавек, што надзімае паветраныя шарыкі — якраз і ёсць адзін з іх. Хіба я не ведаў, што яны любяць выдаваць сябе за іншых? За цырульнікаў і шафёраў, гандляроў, электрыкаў і водаправодчыкаў, школьных настаўнікаў, цыркачоў, пажарнікаў, сабак, сантэхнікаў, калег на працы, жонак і мужоў, гандляроў, афіцыянтаў і лепшых сяброў. Маглі хавацца пад любым абліччам.

Я так яскрава ўявіў гэтыя цёмныя постаці, якія набліжаюцца да мяне праз парк, што захацелася ўскочыць і бегчы. Я ледзь стрымаў сябе. Гэта толькі падштурхне кульмінацыю. Я падняўся і пакрочыў у бок, процілеглы таму, дзе прыдумаў іх. І мне ўсё карцела азірнуцца, паглядзець на фантомы майго ўяўлення. Але я не адважыўся, бо баяўся і напраўду іх пабачыць. Я выйшаў з парку і падаўся па ціхай вулачцы, прыкрытай зялёным цемем.

Нікога. На вулачцы я зусім адзін. Як добра на самоце. Які шчаслівы быў Рабінзон! Толькі Пятніца сапсаваў усё.

З завулка нечакана з'яўляецца фігура і ідзе проста на мяне. Цёмная постаць. Вось яно. Урэшце. Я спыняюся. Дрыжаць ногі. Вось у чым быў іх план! Яны выманілі мяне на гэтую вуліцу! Каб схопіць, калі я буду зусім адзін. Я знікну, і ніхто нават не заўважыць! Я не змагу нават крыкнуць... пазваць на дапамогу. Ён зараз падыдзе, гэты мужчына ў акулярах, — выцягне з кішэні пасведчанне і скажа: «Пройдзем, спдар». Але ён адзін. Я азіраюся і не бачу напарніка. Можа, гэта і не тое, аб чым я думаю? Слабы прывід надзеі. Я стаю, здранцвелы, і не магу звярнуцца. Па ілбу цячэ ліпкая кропля. Я не магу нават яе змахнуць, бо скаваны чаканнем.

Незнаёмец праходзіць, не звяртаючы ўвагі. Ён ідзе ў парк. Гэта просты цывільны грамадзянін.

Нібы лёдзістая браня растала ў душы. Я адчуваю веселасць. Аж хочацца рассяяцца. Мае страхі аказаліся беспадстаўнымі. І адразу ж думаю, што па злой іроніі лёсу менавіта якраз, калі я адчуў

такое ўзрушэнне і болей не хвалюся, менавіта зараз побач спыніцца машына, адчыняцца дзверы — і яны падхопяць мяне пад рукі ды зацягнуць у вантробы цемры. У адзін момант, кінуўшы з веселасці да распачы.

Але нікай машыны. Я мацней сціскаю свой кіёк і іду далей. У мяне няма марш-руту, я не планую, куды ісці. Таму яны не будуць ведаць, дзе сцерагчы. Але, думаецца, я не такі ўжо і непракказальны. І пасля... яны ж могуць чакаць перад дзвярыма маёй кватэры? Можа стацца, яны прыстроіліся ў пад'ездзе. Паляць цыгарэты і чакаюць. І злуюцца, што я доўга не іду. І вось якраз тады, калі я вярнуся ўпэўнены, што яны не крануць мяне да заходу сонца, да таго, як я лягу спаць, якраз тады і схопяць. Усяго за некалькі метраў ад дзвярэй. Я так і не вярнуся дадому. І жонка будзе чакаць дарма. А можа, яны ўжо забралі яе і самі чакаюць у кватэры. Напэўна, ходзяць па пакоях у брудных ботах, здымаючы з паліц кнігі, вытрасаючы шуфлядкі сакратэра. А што яны могуць знайсці? Якая розніца. Яны робяць не таму, што шукаюць. Гэта толькі рытуал. Нібы сабака брэша на самотны ліхтар.

Ад гэтых думак мне становіцца вельмі страшна. Я разумею, што не магу вярнуцца. Я проста не здольны стрываць думку, што яны могуць ужо чакаць. Я накіроўваю крокі ў бок, супрацьлеглы дому. Можа, лепей за ўсё ісці і ісці? Ніколі не вяртацца. Можа, дайсці да мяжы горада — і далей па шашы. Але, зразумела, гэта не магчыма. У мяне няма сіл дзеля гэтага. І ўрэшце рэшт, хіба нешта пашкодзіць ім дагнаць? Яны проста пад'едуць на чорнай машыне. Прыпыняцца перадой мной. Выйдуць няспешна і скажуць запаветныя словы. Я разумею, што мне няма куды ісці. Акрамя толькі... Мяне працінае здагадка. Я нават дрыжу ад прасвятлення.

Абсалютны спакой. Трывога знікла. Я дакладна ведаю, куды накіравацца. Усё стала крыштальна ясна. Я нават крочу больш шпарка, упэўнена, і мая хворая нага, дзіўна, болей не ные. Хутчэй. Хутчэй. Толькі б яны не перахапілі мяне цяпер... Гэта будзе так недарэчна, калі я ўжо ясна бачу сваю мэта. Я падыходжу да мармуровых прыступак белага дома з калонамі ў стыль старых грэкаў. Чытаю чорную шылду. Як жа я не падумаў раней? Я ж магу прыйсці да іх сам. Мне болей не трэба трывожыцца. Я адчуваю сябе, быццам народжаны занова. Нібы скінуўшы з плеч камень турботы. Няхай яны бяруць мяне проста тут, у сваім будынку. І я дрыжу, але цяпер не ад страху, а ад прадчування, што я нарэшце пазбаўлюся трывогі назаўсёды. Навошта былі ўсе гады пакут? Столькі марных турбот.

Я падымаюся па мармуру да шырокіх драўляных дзвярэй. Раз і назаўсёды, думаю я, раз і назаўжды я нарэшце пазбаўлюся. І толькі адна думка палохае: «Што, калі яны адмовяць?»

Па долі і крыві

Алена НІЯКОЎСКАЯ

Мілы край! Пад сінім добрым небам
Ты мяне заўваж і назаві.
Я твая — па долі і крыві,
Ты — мой лёс і дом, жыццё і глеба.

Мне вятры чужыя ў вочы дзьмулі,
Я хадзіла па чужой зямлі,
І твайёй не здрадзіла зяюлі,
Што паабяцала мне калісь

Сто гадоў ішчаслівых...

Слязою скаціўся дождж
На захад, у хмары спавіты.
Стаю на зямлі басанож —
Там, дзе буяла жыта.

На полі стаю адна.
Аржонне мне коле ногі.
А недзе звiнiць струна —
Шчэ не канец дарогі...

Я іду басанож па вуголі ўспамінаў,
Маіх слёз не хапае пякучы агонь затушыць.
Мілы Божа! Навошта мяне ты пакінуў?
Калі я вырашала — як быць і як жыць?..

На арэлях

Уздываецца й падае неба.
Голкамі ў вочы — зоркі...
А сэрца ірвецца з рэбраў,
А вусны — сухія і горкія.

А дыхаць балюча й цяжка,
І недзе ж — канец трывання...
Няўжо там толькі бязважкасць
І пункт невяртання?..

Бачу я: узышлі мае вершы травой,
Туманамі ўзняліся і кветкавым пылам,
Матылямі лятуць сінякрылымі
Над зямлёй — маладой і жывой.

І на вуснах, ад мёду ліпкіх,
Ажывае радок мой зыбкі.

Замочная шчыліна

(З Ежы Фіцёўскага)

Замкнула мяне жыццё
на самым дне свету,
на чатыры абароты маіх гадоў.
Як адчыніць вашы дзверы,
дачушкі, жыхаркі дзяцінства?

У вашай мілай краіне
быў я калісьці сваім,
а цяпер — дарэмна пнуса
да вашых высокіх вяршынь.

Ужо мне занадта далёка
да каменчыкаў, што адкрываюць
таямніцы свайго нараджэння,
да сноў, утульных і цёплых,
што прыходзяць на каціных лапах,
да андэрсанаў пад падушкай,
да эпасаў лялечных вашых,
да ветру, замкнёнага ў кветках —
на самым водарным дне, —
ён раніцою пялёсткі расхінае
насустрэч сонцу.

Даўно я згубіў ключы
ад вашай светлай краіны.
Праз верш мой — замочную шчыліну —
цішком падглядаю за вамі.

Мае староны свету

Чую ваш спеў, чужыя рэчы,
але не паддамся спакусе.
На заклік старон,
на буркаванне прадметаў накіну,
як на кенара клетку,
хустку маўчання.

Баюся — мяне не хопіць,
баюся, бо, можа, загіну,
расстраляны лішніцай прадметаў
пад крыжам чатырох вятроў.
Пакіньце мяне ў старонах свету,
дзе мой дом, дзе мая сядзіба.

Растуць тут паветры,
адмераныя маім дыханнем,
расце тут агонь мой,
яго я чытаю з гарэзы іскры
да сівога вуголля,

растуць тут мае сталы:
яшчэ не скончана праца,
ці мог бы я іх пакінуць?

Растуць тут маеклады:
імбрык — які спяваў,
свечнік — які плакаў,
цэгла — якая маўчала,
чалавек — які быў.

Ці можаце іх замяніць —
рэчы яшчэ мне чужыя?

Чакаю вас у старонах свету,
дзе мой дом, дзе мая сядзіба.

Заранка вячэрняя

Вера БУЛАНДА

Як заранка вячэрняя, сцэжкай збягу,
Зноў прыгожая ўся — не спазнюся,
І сыду да цябе я ў траву-мураву,
Да каленяў і рук прыхінуся.
Будзе шчыра дзівіцца на нас маладзік
Сваім вокам даволі зайздросным,
Быццам сціплы святар або наш вартаўнік,
Ці то шлюбу вячэрняга хросны.
Хціва раніцай ён за гушчар уцячэ,
Следам зорка за ім дагарае.
І, стаіўшыся, сэрца на хвілю яшчэ
У абдымках тваіх замірае.

Б. С.

Я — не тваё жыццё, і нават не малітва,
Ты лёсам быў не мне наканаваны,
Хаця аднойчы шчыра і адкрыта
Асмеліўся назваць сваёй каханай.
Забраць хацеў у край блакітнавокі,
Купаць і песціць у сваіх далонях...
Так казка пачалася, мой далёкі,
І самы блізкі, хто калісьці ўспомніць
Сваю адзіную на ўсёй зямлі Багіню.
А прадаўжэнню светлага кахання
Мы неразумна дазвалялі згінуць
Абдуманым наіўнасцю расстаннем.
Расстанне прытупляе, абганяе
Пачуццяў першых чыстыя парывы...
Каб ведаў ты, як я цябе кахаю,
Тваё жыццё было б з маім ішчаслівым.

Вядуння

Ўсіх і ўся ты пакінь, і папраўдзе
Нашы стрэчы былыя вярні.
Вельмі трэба б усё так наладзіць,
Быццам прынц на ссівелым кані,
Сам сівы ты ад пылу і рытвін,
Ад набітых гузоў на ілбе,
Хай слабы, як пасля жорсткай бітвы,
Мне б сагрэцца ў замёрзлым — табе.
Хай замучаны працай і лёсам,
Без прывычных стагнанняў і слёз,
Не чужым — дарагім адгалоскам
Ля падножжа бярозак ці лоз
Ты сустрэнеш мяне маладоў:
Не хапіла мне часу старэць.
Я — вядуння, цябе павяду я,
Дзе дзянніца адпрэчыла смерць.
Павяду я цябе ў свае мары,
Не захмараць дзе сонца вятры,
Дзе забудзеся ты і на старасць,
І на немац, на боль.
Гавары,
Што наіўная і не такая,
Як усе.
Толькі будзь і вярні
Мне той час, што так доўга блукае.
Як раней, да сябе прыгарні.

Паэзія

Паэзія — мая гаспода і мой храм,
Мая дзівочая святая летуценнасць,
Даверлівасць пражнозам і вятрам,
Што сталі назаўжды няўлоўным ценом.

Паэзія, мне без цябе не жыць,
Не існаваць, не плыць ва ўласным лёсе,
Як мытнік строгі рыфмы на мяжы —
Радкоў спантаных, літасці не просіш.

Паэзія, я да цябе ішла
Праз перавалы, рытвіны і холад,
І толькі мройны твой глыток цяпла
Спаतोліў смагу і суцішыў голад.

І дапамог у гвалце перашкод
Асіліць вал дзвяжаты неаднойчы,
Забыцца на хваробы і на ўзрост...
І нас ужо нікому не сурочыць.

Паэзія — мая гаспода і мой храм,
Адзіны мой прытулак і збавенне,
Маё пітво — чароўны дурнап'ян,
Якому не разліцца без натхнення.

Прыстасаванцы

Мяне расстрэльвалі ў вайну
І спальвалі з аднавяскоўцамі,
І лёс Сібіры закрунуў —
Лесапавал і пах ядлоўцавы.

Я чула шэпты за сцяной,
Лёд пісталетны ля патыліцы,
Эксперыменты ўсе са мной
Раптоўна ў смех вар'яцкі выльюцца.

Ці ў гнеў, ці ў крык, ці ў вечны страх
За свет, сябе, нашчадкаў, музыку,
Якая цепліцца ў грудзях,
Шукаючы ў надзеі публіку.

Хаця б адзін свой чалавек —
З тваімі марамі і песнямі...
Расстрэл не скончыўся, і здэк
Прыстасаванцамі акрэслены.

Адкуль?

Вякамі не спазнаць той яснасці,
Перад якой пытанне ставяць:
Пасля сяброўскае адданасці
Адкуль гарачая нянавісць?

Асот і крапіва

Дзе ягады маліны —
Заўсёды крапіва.
Там зайздрасць, здзекі, кпіны,
Дзе пекная ўдава.

Дзе залатыя ружы —
Расце густы асот.
Жыве з нікчэмным мужам
Пяшчота з года ў год.

А дарагі пярсцёнак
На пальцы пустальгі.
Гарыць ішчаслівы золак —
Дзе холад і снягі.

І так па лёсе кружаць,
Нібыта двойчы два,
Маліна дзе і ружа —
Асот і крапіва.

Я размаўляю з нематой:
З нямымі сценамі і столлю,
З крыштальнай вазою пустой,
Напоўненаю звонкім болем.

Я размаўляю не з табой,
Калі ўтрапёная, нямая.
Мне не патрэбны звонкі боль
І ваза на сталі пустая.

Адмоўлюся ад нематы
І стану шчыраю з табой,
Як толькі вазу ўквеціш ты
І сэрца вызваліш ад болю.

Я вярнуся

Я знайду дарогу назад,
пакуль вы будзеце любіць мяне.

(В. Моцарт)

Як час на месцы не стаіць,
Як круціцца зямля у скрусе,
Пакуль вы будзеце любіць,
Я ад сябе да вас вярнуся.

Каб толькі сонцу не астыць —
Я кожнай тканкаю маюся.
Пакуль вы будзеце любіць,
І я пад сонцам застануся.

Пакуль вы будзеце любіць,
Ад ішчасця я не адракуся,
Бо як без вас на свеце жыць?
Вы пачакайце — я вярнуся.

Крымiналамерон

Словы пра знаёмых маргіналаў

Адам ГЛОБУС

Карак і Кульцяп

Кульцяп і Карак выйшлі з турмы па амністыі. Я сустрэў іх на плошчы Перамогі. Радасныя, што на волі, што з бутэляк, што зараз засмокчуць па шклянцы мацаванага вінца. «Што рабіць збіраецца?» — пытаю. Лыбцяцца шырока, сліннява і дабразычліва. «На будоўлю пойдем!» — запэўнівае Карак. Чую, што не я першы пра гэта папытаўся, што адказ загадзя падрыхтаваны. Нават сумнава-сценька зрабілася, ды сум той развешу Кульцяп: «Уладкуемся на будоўлю і будзем красці, красці, красці...».

Жым і пяць гадоў

Здараецца, што ты адчуваеш да чалавека пэўную павягу і за кепскі ўчынак. Вось, прыкладам, Жым. Ён раскажаў, што адсядзеў пяць гадоў за падвоенае забойства. Выпівалі ўтрох. Пасварыліся. Хлопцы з нажамі напалі на Жыма, а той схопіў сякеру і пасек нападнікаў. Адвакат трапіўся хвацкі і дапамог запісаць у справу самаабарону: маўляў, чалавек бараніўся, у хмельнай і вар'яцкай куламесе здарылася непапраўнае — загінулі людзі. Я нават спачуваў, што Жыму давялося адсядзець ажно пяць гадоў. Ды спачуваў я дарма, бо прайдзісвет, балабол і чалавек-кагубца Жым забіў не п'яных нападнікаў, а засек сваю другую жонку. Выпівалі, пананіваліся, пасварыліся, пачалі біцца, Жым схопіўся за сякеру... Дазнаўшыся праўду, я раззлаваўся на сабе за тое, што спачуваў, і зазваў на тых, хто дазволіў Жыму пасля забойства жонкі выйсці на вольнае паветра праз пяць гадоў.

Гуня і «Бураціна»

Гуня абакрала краму «Бураціна». Знесла цэлую сумку дзіцячага адзення. Тады «Бураціна» лічылася адной з самых папулярных крам у Мінску. З усяго гораду туды ездзілі па адзежу ды абутак для дзятвы. Гуня жыла побач з крамай, на Альшэўскага. Скончыла дзесяцігодку, уладкавалася прадавачкай. Дарэчы, яна — струнка, з вялікімі зялёнымі вачыма і рудымі валасамі — цудоўна глядзелася за прылаўкам. Нават залацістае рабацінне на носе і шчоках яе не псавала. За прылаўкам Гуня пратрымалася тыдзень, скрала адзенне і схавала ў шафе, што стаяла ў яе кватэры. Такая Гуня разумніца. Сумку знайшлі і забралі, а Гуню пасадзілі на два гады. З Гуняй я вучыўся ў адным класе з трэцяга і ажно да дзявятага. Гуня пайшла ў дзявяты, а я са школы сышоў. Бачыў яе некалькі разоў на танцах, пакуль яна вучылася, а пасля крадзяжу ў краме нават выпадкова не сустракаўся. Калі я са знаёмцамі згадваў Гуню, мы заўжды казалі, што яна нешчаслівая. Так здараецца, што чалавеку не шчасціць, вось і Гуні, як мінімум, не пашчасціла.

Межык і шапка

Межык прыйшоў у нашу школу пасля калоніі. Мы не адразу даведаліся, што

ён сядзеў: ціхі, спакойны, адно — высокі, найвышэйшы ў класе, падумалі — звычайны другаягоднік. Пасля калоніі ў нашым восьмым класе былі Хвастоў і Рудко. Хвастоў і заўважыў за Межыкам паводзіны «каланіста». За краты Межык трапіў пасля няўдалага рабавання. Старэйшыя хлопцы падвучылі даўгала-гага Межыка сарваць з п'янога дзядзькі дарагую шапку і ўцячы. Мода ў Мінску завялася — зрываць шапкі, пашытыя з футра. Межык шапку сарваў, уцякаў, але дзядзька быў не такі п'яны, як падавалася: дагнаў рабаўніка і міліцыю выклікаў. Межык год праспаў на нарах і вырашыў памяняць школу, каб там не ведалі пра ягонае злачынства, але гісторыя з дарагой шапкой усплыла. Праўда, у Мінску нейкі час у крымінальным свеце гісторыя пра шапкі мела шырокі распаўсюд, бо за ёй хавалі іншыя, больш цяжкія злачынствы, розныя згвалтаванні ды забойствы. А так ты кажаш — шапку з п'янога дурня сарваў, драбязя, нічога страшнага не здарылася, суддзя злы трапіўся, каб хто дабрэйшы, дык і не пасадзілі б.

Калтовіч і куля

Здарыўся цуд: у Мінску акрылася шмат бараў. Раней сталоўкі, кафэшкі ды рэстаранчыкі, бараў амаль і не было, а тут куды ні глянь — бар. Можна зайсці і выпіць чарку гарэлкі і далей пайсці. Так я і зайшоў у бар гасцінцы «Беларусь», у той, што на першым паверсе. Там адпачывалі бандыты з дзяўчаткамі адпаведнымі. Мне што? Сеў я каля стойкі і замовіў пяцьдзесят гарэлкі. Да мяне падсеў Калтовіч. Ён быў легендай з беларускіх дарог, на якіх рабаваў машыны. Калтовіч спытаў, ці збіраюся я пісаць апавяданні пра бандыцкую рамантыку? Я тады працаваў у газетцы «Ласковый май», дзе друкаваў свае аповеды пра розных нефармалаў. Каб не спрачацца з Калтовічам пра бандыцкую ды эстрадную рамантыку, я сказаў, што некалі абавязкова напішу пра крымінальны Мінск. Ён замовіў мне яшчэ пяцьдзесят і пайшоў да дзяўчатак. Тады я бачыў Калтовіча апошні раз. Ён загінуў. Яго застрэліў адзін з памагатых. У Калтовіча, як у самага сапраўднага бандыта, меліся ўласныя салдаты. Адзін такі непаслухмяны салдат і стрэліў свайму кіраўніку ў вока. Куля ў вока — выразны фінал для бандыцкай біяграфіі. Хіба не?

Мікольніс і Койданава

Мікольніса пасадзілі за аліменты. Не плаціў і не верыў, што пасадзяць. Казаў: «Няма ў турме беларускай месца для такога дробнага злачынцы, як я». Месца знайшлося. Праваахоўнікі прыйшлі да Мікольніса, а ёй вазьмі ды схавайся ў прыбіральні. Сужыцельніца Паўлінка сказала, што гаспадары дома няма, але нехта з суседзяў стукануў на Мікольніса — маўляў, ён дома. Яго выцягнулі з прыбіральні і завезлі ў турму. Пасядзеў ён пасядзеў, выйшаў, сеў на цягнік і паехаў з Оршы ў Мінск. У Мінску Мікольніс з цягніка не выйшаў, бо ў Оршы выпіў і ў цягніку заснуў, сонны ён даехаў да станцыі Койданава. Там выйшаў з цягніка і патэлефанаваў мне: «Глё-о-обус! Гэта я праз цябе праехаў Ме-э-энск... Гэта я цераз цябе праспаў свой прыпынак... Цяпер я стаю на тваёй станцыі Кой-да-на-ва і мерзну, як сабака...» — «Мікольніс, цябе адпусцілі? Віншую!» — «Дзякую! Днямі яшчэ пазваню! Бывай...» «Бывай, Мікольніс! Бывай, станцыя Кой-да-на-ва...».

Малюнак Адама ГЛОБУСА
«Чырвоны нацюрморт»

Кіс і фінка

Кіс сябраваў з Вольгай Палікарпавай. Праз яе я крыху ведаў і яго, бо з Вольгай сядзеў на занятках за адным сталом. Вольга пафарбавала валасы ў роўны цёплы светла-папяловы колер, а за ёй і Кіс пафарбаваўся ў такі ж колер. Яны сталі выглядаць як брат і сястра, дык паводзіліся гэтак. Кіс падыходзіў да нашага стала і паказваў Вользе свае абновы: новы швэдар, новыя даражэзныя джынсы, новенькую фінку, што хавалася ў самаробных скураных похвах, прымацаваных раменьчыкамі да левай рукі. Пад швэдрам той шырокай пляскатай фінкі нават не было відаць. Менавіта гэтая фінка і зламала лёс Кісу. Ён паехаў на выходныя ў родны гарадок, а вярнуўся ў Мінск не ў мастацкую вучэльню, а ў турму, што стаяла каля чыгункі, на вуліцы Апанскага. У турму на пяць гадоў Кіс трапіў, бо забіў чалавека. У сваім гарадку Кіс пайшоў на танцы, тамака да яго пачала чапляцца п'яная гапата. Кіс уцякаў... Я добра ўяўляў сабе, як бяжыць Кіс і як трасуцца ягоныя доўгія выдатна пафарбаваныя валасы. У нейкі момант Кіс выхапіў з похваў фінку, развярнуўся, прыпаў на адно калена і выкінуў руку з фінкаю наперад. Самы хутканогі з гопнікаў і наляцеў жыватом на вострае лязо. Ён памёр у лякарні, а Кіса закінулі ў турму, дзе ён пісаў лісты да Вольгі Палікарпавай. У тых лістах прыходзілі і малюнкi, зробленыя сіняй шарыкавай ручкай на паперы ў клетачку. На малюнках Кіс паказваў нам турэмныя краявіды. Сцены з маленечкімі закратаванымі акенцамі выглядалі змрочна. Калі турму на Апанскага зносілі, я не стаў сумаваць, мяркую, і Кіс з-за таго не маркоціўся.

Швед і шыльда

Шмат хто з маіх знаёмцаў трапляў у турму праз уласную фанабэрыю, нястрыманасць і звычайную дурноту. Той жа Швед мог ціха пайсці дамоў, калі яго ўночы ўсё ж выпусцілі з «мянтоўкі». Цябе вызвалілі, удыхні вольнага паветра на поўныя грудзі і шыбуй дамоў. Не! Швед зняў з нагі чаравік і шпурнуў яго ў шыльду з надпісам «Міліцыя». Гэтай шыльдай страшэнна ганарыліся міліцыянеры, бо яна была першай такой шыльдай, што свяцілася ўначы. Тады на той вуліцы свяціліся дзве шыльды: адна на кінатэатры «Перамога», а другая на міліцыі. Швед адну загасіў цяжкімі і бруднымі

чаравікамі. За вандалізм яму ўпаялі тры гады, якія давялося адсядзець на Палессі. «Добра, што на Палессі, а не ў Сібіры!» — казаў Швед, калі мы выпівалі ў кафэ «Вясна», адзначаючы яго вызваленне.

Голдыш і тапачкі

Голдыш таму і Голдыш, што сядзеў за скупку і продаж золата. Сразумела, што не толькі золата прадаваў і купляў Голдыш, ён і срэбра прадаваў, і абразы, і каменьчыкі каштоўныя, і ўсё іншае, званае антыкварыятам. Праўда, золата Голдыш любіў па-сапраўднаму, бо і акуляры ў яго на носе залатыя, і пярсцёнак на пальцы залаты, і ланцужок на шыі галдовы. Можна казаць: Голдыш — залаты чалавек. Гэты залаты мне раскажаў, як ён выходзіў з турмы, а турма тая была на Поўначы, ці то пад Архангельскам, ці то пад Варкутой, адным словам — чорт ведае дзе. У тое «чорт ведае дзе» сам чалавек не паедзе, толькі праз прымуц ці загад. У турме правіла — выходзіць без рэчаў, у тапачках і не азірацца, і не шкадаваць пра пакінутае ў камеры. «Выйшаў я за турэмную браму ў тапачках, паглядзеў на свае ногі і, ведаеш, адчуў нечуваную палётку. Цяпер, калі мне цяжка і маркотна, я згадваю той дзень і ногі ў тапачках, і мне робіцца лягчэй і спакойней, думаю — не так усё і кепска, не так усё і змрочна ў Голдыша».

Пэнас і дрот

Апошні раз я пагутарыў з Пэнасам на праспекце, ля гастронама, што некалі працаваў пад жоўтай вежай з чорным гадзіннікам. Мы доўга не бачыліся, бо Пэнас два гады адслужыў у войску. Ён абяцаў патэлефанаваць, бо збіраўся паступаць на беларускі фільмак. Мяне гэта здзівіла, бо схільнасцяў да філалогіі, пагатоў да беларускай, я ў Пэнаса ніколі не заўважаў. Вучыўся ён слаба — з тройкі на тройку, але пасля войска хлопец мог і паступіць. Я паабяцаў, што дапамагу з падручнікамі і знаёмых папрашу паспрыяць паступленню. Папрасіць — язык не адваліцца. Ды Пэнас мне не патэлефанаваў. Не ведаю, з якімі такімі бандытамі ў нас на раёне ён нешта там не падзяліў, але праз пару тыдняў выпадковыя людзі знайшлі труп майго былога аднакласніка ля чыгункі, непадалёк ад радыятарнага завода. Пэнаса задавалі п'янтэй, зробленай з дроту, і павесілі на жалезабетонным плоце. Вінаватых не адшукалі; прынамсі, я не ведаю, каб злачынцаў затрымлівалі ды судзілі за жорсткае забойства майго школьнага сябрука Пэнаса.

Ахром і «Музыкальная жизнь»

Ахрома выгналі з кансерваторыі. Грошы скончыліся. Ён вырашыў прадаць скрадзены ў бацькоў ордэн дзеда-нябожчыка. Такі шахер-махер некалі рабіўся ў Мінску ля крамы «Філатэліст», што мясцілася ў паўпадвальчыку насупраць Мастацкага музея. Ахрому не шанцавала, бо ён паказаў ордэн бандыту Калтовічу. Той забраў ордэн і паслаў піяніста з няскончанай адукацыяй далёка ў лес. Ахром паплакаўся майму брату — ордэн забралі, з консы прагналі, грошай нямашака, як зарабляць — невядома. Брат прывёў апрабаванага нэндзу ў рэдакцыю часопіса «Крыніца», дзе я тады працаваў, і пачуў я гісторыю пра тое, як ордэн супрацоўніка НКВД трапіў у рукі да бандыта. Гісторыя мяне не зацікавіла, бо тупіковая. Я прапанаваў Ахрому працу — напісаць пару-тройку старонак пра рок-н-рольшчыка Джыма Морысана (я намаляваў ягоны партрэт у квадраце, і мне спатрэбіўся тэксік). Ахром праз дзень прынёс выдатны тэкст пра Морысана, які і быў апублікаваны разам з малюнкам, ну а пазней высветлілася, што большасць слоў у тым тэксіку спісана з часопіса «Музыкальная жизнь».

Крыміналамерон

Словы пра знаёмых маргіналаў

«Заканчэнне.
Пачатак на стар. 6

Сярога і калодзеж

Сярога збіраўся ў мастакі, бо ягоны старэйшы брат Воўка пайшоў у мастакі, дый сусед Анатоль туды ж падаўся. Каб пайсці ў мастакі, трэба маляваць, вось і Сярога маляваў калодзеж на вуліцы Чапаева. Той калодзеж і я маляваў, бо таксама падаўся ў мастакі. У нашым мястэчку амаль паўсюль папастаўлялі калонкі замест калодзежаў. Таму хацелася нейкай старасвеччыны на малюнку, і мы з Сярогам малявалі калодзеж з вядром на лавачцы і ланцугом, прымацаваным да вядра. Сярога маляваў старанна, ды на мастака не паступіў. Старэйшы брат Воўка ўладкаваў яго лабарантам на кафедру графікі — такая сабе каля-мастакоўская праца ў артыстычным месцы. Сярога спраўляўся з той працаю на выдатна, але часы памянліся, усе кінуліся ў справы бізнэсовыя. Сярога запачаткаваў уласную справу. Зарабіў на дарагі палітон і модныя чаравікі. Справы ішлі ўгору, ды замінаў канкурэнт. Сярога забіў канкурэнта, каб той, падла, не перашкаджаў. Я перажываў, што Сярогу за жорсткае спланаванае забойства могуць і расстраляць: смяротнага ж пакарання ў нас ніхто не прыпыняў і не адмяняў. Не расстралялі, далі шматгадовы тэрмін. Шкада, што Сярогу не ўзялі ў мастакі, бо калодзеж ён намаляваў добра, далібог — лепей за мяне.

Хмыс і табурэт

Хмыса пабілі табурэтам і зламалі яму тым табурэтам нагу. Хмыс заспеў жонку з каханкам у малапрыемнай для сябе сітуацыі.... Хмыс схпіўся за сякеру, каб забіць жонку-зdraдніцу і яе палюбоўніка. Толькі палюбоўнік змог адбіцца ад сякеры таўстаногім табурэтам, якім і адмудохаў раўнівага нападніка. Знайшліся ў таго каханка і сувязі, каб асудзіць Хмыса на спробу забойства: сапраўды ж нападаў, каб засячы людзей. У судзе жонка-zdraдніца заняла бок каханка, а не мужа, бо хто што ні казаў бы — а палюбоўнік абараніў яе ад смерці. Можна зразумець жанчыну... Закахалася, здрадзіла, трапіла на вочы гістэрычнаму раўніўцу... Пакінь такую або даруй. Забіваць нашто? Пагатоў забойцы з Хмыса не выйшла. Маючы перавагу ў зброі, ён ганебна прайграў і бойку, і суд. У турме Хмыс прабываў нядоўга, бо знайшліся і ў яго патрэбныя сувязі. Што кепска — перабітая табурэтам нага доўга ды кепска загойвалася, а лёгкая кульгавасць засталася ў Хмыса назаўжды.

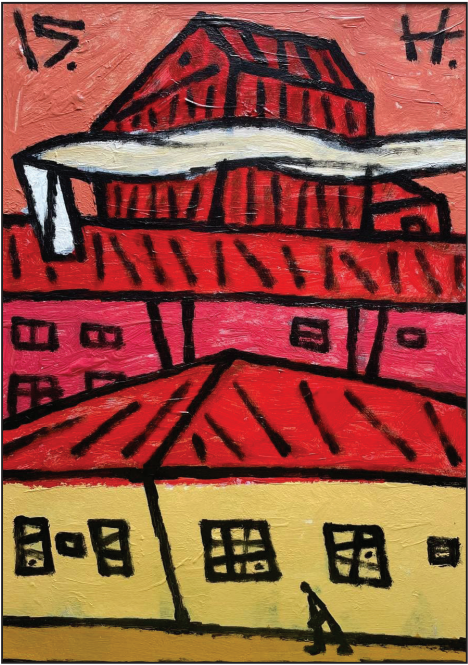
Асірыс і тэатр

Асірыс сядзеў тры разы за крадзеж. Краў, пападаўся, сядзеў, выходзіў і зноў краў. Пасля трэцяй адсідкі Асірыс ажаніўся, і ў яго нарадзілася дзіця. Каб зарабіць на дзіця, уладкаваўся нафтавіком у Ніжнявартаўску. Лётаў на буравой вахтовым метадам — два тыдні там, два тыдні ў Мінску. Жыў Асірыс з бацькам, жонкай і дзіцём у маленькай аднапакаёўцы. Марыў зарабіць на прасторную кватэру. Пару разоў я выпіваў з Асірысам у ягонай аднапакаёўцы. У школе мы з ім сябравалі і нават стварылі маленькі тэатр. Таму можна было, выпіваючы, згадваць тэатр і наша школьнае сяброўства. Тады мы — аднакласнікі Асірыса, ска-

залі міліцыянерам, што ягоныя бацькі жылі мірна і шчасліва. Мы не казалі, што яны выпівалі, напіваліся і біліся. У адной такой бойцы бацька і забіў маці Асірыса. Але бацьку не пасадзілі, бо не змаглі даказаць, што менавіта ён забіў жонку. Такія ў людзей лёсы: адзін забівае і застаецца на волі, а другі крадзе запчасткі для машыны і сядзе ў турму. Дарэчы, калі мы выпівалі на варэльні ў Асірыса, мы і ягонаму бацьку налівалі адну чарачку.

Пернік і стырно

Здараецца, інфляцыя набывае звярыны апетыт. Грошы ператвараюцца ў малакаштоўныя паперкі проста на тваіх вачах. У такі момант Пернік прапанаваў мне добры адсотак прыбытку, калі я пазычу яму наяўных. Давялося мне параіцца з братам і Вальдэмарам, бо мы тады ўтрох вялі агульную справу. Параіліся, накідалі ў кардонную скрынку пачкі з рублямі і паехалі ў офіс да Перніка. Паехалі на тралейбусе, у метро з такой скрынкай не рызыкнулі спускацца. У тралейбус набілася процьма людзей. Шафёр-няўмека ў нейкі момант рэзка затармазіў. Пасажыры наваліліся на Вальдэмара, які трымаў скрынку, тая парвалася, і грошы пасыпаліся на падлогу. Мы іх згрэблі і парасоўвалі па кішэнях ды паскідалі ў пакаменчаную скрынку. Беларусь — краіна сумленных. Калі за сталом у Перніка пералічылі наяўныя, даведаліся, што ні рубля не прапала. Праз месяц мы прыйшлі да Перніка па грошы, але ён сказаў, што спатрэбіцца яшчэ які тыдзень, каб вярнуць пазыку. Праз тыдзень я з братам наведаў Перніка ўвечары. У цёмны час патрабаванні гучаць больш пераканаўча, чым у светлы дзень. Пернік папрасіў яшчэ тыдзень, але мы адмовілі, казалі, што пасядзім у ягоным офісе, пакуль не верне грошы. Пернік дастаў з лядоўні пляшку гарэлкі і кансароўку з чорнай ікрой. У лядоўні была толькі гарэлка ды ікра. Мы прасядзелі да чатырох раніцы. Пернік выхваляўся пісталетам, на які мае дазвол. Пісталет лжэаў пасярод стала, мы пілі і расказвалі розныя показкі. Мы смяяліся. А чацвёртай Пернік сказаў, што замест рублёў можа даць нам тры машыны, тры легкавічкі-каблучкі. Праўда, ён паставіў адну ўмову: па ключы ад каблучкоў-легкавічкоў мы вусім прыйсці раніцай а палове на восмую. Мы раз'ехаліся на таксоўках. Дома я прыняў душ, выпіў моцнай кавы, апрануў усё чыстае і пешкі пайшоў у офіс да Перніка. Мяне сустрэла сакратарка: «Малайцы! Што я магу яшчэ сказаць? Пілі ўсю ноч, офіс не зачынілі, а самае класнае — пісталет пакінулі на стале...» Я пацікавіўся лёсам пакінутага пісталета. Яна яго схавала ў сейф. Неўзабаве з'явіўся Пернік. Ён перадаў ключы ад легкавічкі і сказаў, што яны чакаюць мяне на платнай стаянцы за Камароўскім рынкам. Дзякучы тым тром легкавічкам за стырно селі нашы жонкі, а пазней мой брат і Вальдэмар, а я так і еду па жыцці пасажырам. Зразумела, што Перніку я больш не пазычаў грошай. Нават не адгукнуўся на ягоны прапановы, адна — купіць дамкі адпачынку на Браслаўскіх азёрах, а другая — дапамагчы яму стаць дэпутатам у Вярхоўным Савеце. «Ты мяне пазнаёміш з патрэбнымі людзьмі, а далей я сам пайду!» — за-

Малюнак Адама ГЛОБУСА
«Смачны дым над піўзаводам»

пэўніваў Пернік. Добра, што ён сказаў мне пра сваю судзімасць, і дзякучы гэтай судзімасці ў мяне была добрая нагода адмовіць у дапамозе, маўляў, які з цябе дэпутат, калі ты судзімы ды яшчэ пісталет забываеш на стале ў незачыненым офісе.

Дзягцяр і стрэл

Дзягцяр пазычаў грошы. Ты цэлы дзень мог пралётаць з надзеяй знайсці капейчыну, каб у наступны дзень ранкам выплаціць супрацоўнікам заробак. Мог зрабіць усё, але грошы так і не знайшліся. Дзягцяр дапамагаў і пасярод ночы даваў патрэбную суму. Вядома, не за проста так ён ішоў пазычантам насустрач. Ну і пазычанты трапляліся розныя. Не так проста з чалавека спагнаць пазыку, таму ў Дзягцяра мелася зброя. Апошнім часам ён жыў адзін у прасторным асабняку на беразе возера ў Раўбічах. Жыць заможнаму чалавеку аднаму ў асобным доме крыху рызыкаўна, пагатоў калі ўвесь час маеш справу з наяўнымі грашыма. Таму зброя ў доме Дзегцяра трымалася нападзатове. Сам я пра зброю з ім ніколі не гаварыў, мы ўвесь час знаходзілі іншыя тэмы. Уяві, я пасля васьмнаццаці гадзін дарогі стаю каля гатэля ў Бангкоку, а з яго выходзіць Дзягцяр. Ёсць пра што пагаварыць. Пра дарогу, пра кошты ў тамтэйшых крамах, пра пластычнасць тайскіх танцораў, пра мясцовае віскі... У Бангкоку мы разам схадзілі ў начны рэстаран на вадзе, дзе ўсе афіцыянты ездзілі на ролікавых каньках. Для мяне Дзягцяр — само ўвасабленне поспеху і пазітыву, а тут вестка — застрэліўся. За месяц да смерці на Дзегцяра пачалі ціснуць, каб здаў бухгалтэрыю, каб выдаў спісы пазычантаў, каб лёг пад куратара... Дзегцяру абрыд ціск, і ён застрэліўся. «Мужны ўчынак!» — так казалі ягоныя сябры.

Ніна-Машына і шакалад

У суседкі Ніны-Машыны пад ложкам хаваўся чамадан з шакаладам. Той шакалад яна прыносіла з фабрыкі, дзе працавала. Тым шакаладам яна разлічвалася са мной, бо напрыканцы кожнай чвэрці яе сыну трэба было зрабіць некалькі дамашніх заданняў, каб не пакінулі на другі год у шостым

класе. Я — васьмікласнік — рабіў заданні лёгка і атрымліваў шакаладны калабок на грамаў 200. Так цягнулася, ажно пакуль Ніну-Машыну не прагналі з фабрыкі, бо папалася на крадзяжы. Не пасадзілі яе, бо і шакаладу несла не тое каб шмат, і з вядзьмаркай-шаптухай ніхто моцна не хацеў пасварыцца. Ніна-Машына зашэптвала рожу і шэптамі супакойвала болі ў галаве, а магла і нашкодзіць чалавеку, прынамсі, і такое пра яе казалі. На шакаладнай фабрыцы пра тое ведалі, таму змусілі зладзейку напісаць заяву на звальненне па ўласным жаданні. Ніна-Машына пайшла ў вулічныя прыбірачкі, а я з бацькамі пераехаў жыць у іншы раён з іншымі суседзямі.

Хмель і КПЗ

Хмель зрабіў маленькую майстэрню ў сутарэннях пяціпавярховіка, дзе жыў. Абсталяваў хлёўчык пад працоўнае месца для маладога мастака. Мастак без майстэрні — што таксоўшчык без колаў. Майстэрня, няхай цеснаватая і са штучным святлом, але ж свая. Праўда, Хмель не доўга пацешыўся з уласнага кутка, бо аднойчы знайшоў у ім труп смярдзючага бамжа. Майстэрня перажыла пагром. Пэўна, бамжы ў яе залезлі, каб выпіць, потым пасварыліся, пабіліся, паламалі што толькі ламалася, а ў дадатак адзін з пагромнікаў майстэрні застаўся ляжаць у лужыне крыві. Хмель выклікаў міліцыю, і праз гадзіну сядзеў у КПЗ — камеры папярэдняга зняволення. У КПЗ ён прасядзеў тры дні і тры ночы, а потым выйшаў на свежае і вольнае паветра, бо ніхто не змог давесці, што менавіта Хмель забіў пагромніка творчага кутка. На памяць пра здарэнне Хмель напісаў карціну «Камера папярэдняга зняволення — КПЗ», атрымаў за яе выдатную адзнаку і шчырую пахвальбу ад сяброў.

Сідар і Атол

Атол казаў знаёмым, што заб'е мяне адвёрткай. Ён нават паказваў адвёртку, якую насіў у партфельчыку. Маўляў, сустрэне гадзіну і праб'е адвёрткай чорнае сэрца. Ага! Сустракаў і, не вітаючыся, прыспешваў хаду, уцякаў. Нават у метро ўцякаў. Не забойца Атол. Ды і нагода забіваць — зусім слабенькая. Для забойства патрэбна матывацыя, а тут вясёлае апавяданне, дзе Атол — трагікамічны персанаж з дробнай маніяй уласнай велічы. Хіба гэта нагода зніштожыць чалавека? Вось у Сідара мелася нагода затаптаць Мікітку. Сідара пасадзілі за куплю-продаж залатых зліткаў. Калі яго затрымалі, Сідар адмовіўся ад іх — не мае зліткі і ўсё тут. Усе фабрычныя, давядзі паспрабуй, што менавіта гэтыя зліткі былі пры затрыманні, што менавіта іх ён і прадаваў. Фіг дакажаш! Таму Сідар у камеры чакаў адваката, чакаў вызвалення. Калі пачуў, што адвакат яго чакае і трэба ісці на сустрэчу, у Сідара за плячыма выраслі крылы. Ён ляцеў на сустрэчу, але справа перакулілася з ног на галаву. Знайшоўся сведка, які апазнаў залатыя зліткі. Сведка той — Мікітка — лічыўся найлепшым сябруком Сідара. Пасля навіны пра апазнанне зліткаў крылы ў Сідара адваліліся. Давялося некалькі гадоў прасядзець за кратамі без крылаў. Пра крылы мне сам Сідар і раскажаў. Я напісаў казку пра крылатага чалавека ў турэмнай камеры. Сідару казка спадабалася, ён нават папрасіў у мяне кніжку з аўтографам. Самае цікавае, што Сідар не збіраўся забіваць Мікітку адвёрткай, ён яму даваў здраду. Сідар і Мікітка вярнуліся да прыцельства. Такія вось розныя адносіны бываюць да маёй пісаніны. І яшчэ напрыканцы: пісаніна — занятак рызыкаўны, за яе можна і ўдар адвёрткай атрымаць у самае сэрца.

Заканчэнне — у наступным нумары.

Сэрца і розум

Наталля ЯРМОЛЬЧЫК

Шпіёнка

Ведаецца, я адчуваю сябе злодзейкай, калі зрэдку (даруйце, маню), часам (ды што ж такое?), часта, так, вельмі часта, амаль кожны дзень я заходжу да Вас у гасці пад чужым імем з чужой знешнасцю. Я разглядаю Вашыя фотаздымкі, знаёмлюся з Вашымі сябрамі. Колькі іх цяпер у Вас? Сто трыццаць? Не, ужо сто трыццаць пяць. Так шмат мужчын. Па ўсім відаць: Вы карыстаецеся поспехам, нават нягледзячы на свой узрост. А вось і Ён. Муж таксама сябар. Цікава, захаваў бы ён такі статус, калі б некалькі гадоў таму... Але ж Вы зусім нічога не ведаеце пра тую гісторыю... Маю гісторыю. Адкуль Вам яе ведаць, мяне ж няма, я з'яўляюся да Вас з чужой знешнасцю пад чужым імем. Прыгожы фотаздымак. Гэта? Так, Грэцыя. На ім магла быць я, але з дзяцінства мне ўбілі ў галаву, што красці чужое нельга, што на чужым шчасці... і гэтак далей і кудысьці глыбей... Куды? Можа, у маю душу. Яна ў мяне ёсць, не сумнявайцеся, можаце перадаць ёй прывітанне ці падзякаваць. За што? Ды хоць бы за шчаслівыя ўсмешкі, сваю і дзяцей, і за сумныя вочы Вашага мужа. Я не стала злодзейкай, што крадзе, я стала шпіёнкай, якой застаецца толькі адно: пільнаваць чужое і пакрысе вар'янецць...

Анёл і...

Мой Анёл прыходзіў тройчы. Першы раз ён прынёс мне пярсцёнак Саламона, на якім, як вядома ўсім, было напісана: «І гэта пройдзе...». Не дапамагло... Другі раз ён завітаў, каб прачытаць мне верш Ліны Кастэнкі:

*І все на світі треба пережити,
І кожен фініш — це, по суті, старт,
І наперед не треба ворожити,
І за минулим плакати не варт.*

Не дапамагло... Трэці ж раз ён прыйшоў не адзін. Я так спадзявалася, што ён прывядзе Шчасце. Не, Шчасце, — патлумачыў Анёл, — з'явілася б тады, калі пярсцёнак ці верш супакоілі б маё няўрымслівае сэрца. А я ж не паверыла ні першаму, ні другому. Затое Ёй паверыла. Апошній спадарожніцы Анёла.

Відзарэгістратар

Ты спачатку марна спрабаваў мяне пераканаць паглядзець запіс на толькі што набытым відзарэгістратары, а потым, калі я, нарэшце, згадзілася зірнуць на новую тваю цацку і праседзела некалькі гадзін запар, маўкліва і ўважліва, углядаючыся ў бясконцую асфальтавую істужку, ты некалькі дзён хадзіў сам не свой, змрочны, як неба перад навальніцай. Няўжо ты здагадаўся, што ўвесь гэты час я спрабавала зразумець, дзе ж я памылілася, дзе я прапусціла тую дарогу на маім жыццёвым шляху, на якую трэба было збочыць?..

Паветраны дэсант

За маім акном нябёсы зладзілі дэсант сняжынак. Зграбныя парашутысткі бястрашна выскокваюць з воблакаў-самалётаў, павольна ляцяць і, не ствараючы ў

прасторы аніякіх дарожна-транспартных здарэнняў: ні сутыкненняў, ні наездаў, ні падразанняў, дружна прыземляюцца, ператвараючыся ў вялікія снежныя сумёты. Так прыгожа, так бяспечна. Я ў захапленні! Правільныя GPS-каардынаты атрымалі перад скачком. Але вось адна парашутыстка неяк падазрона сябе паводзіць: мітусіцца, кідаецца ўправа, улева, быццам не ведае, што далей рабіць, куды ляцець, і, здаецца, не знаходзячы выйсця з такога складанага становішча, накіроўваецца прама мне ў акно. Плясь — і няма больш сняжынкі, шкло аплаквае небараку танюткім ручайком слязы. Засмучаная і занепакоеная, узіраюся я ў блакітна-белыя вочы нябёсаў. А ці правільныя каардынаты атрымала я перад скокам на Зямлю?

Снег і лісце

Лісце прыбіраць лягчэй, чым снег. Ведаецца, чаму? Лісце ветлівае, а вось снег нявыхаваны. Чуеце? Шух-шух-шух, шухстрая, шустрая! Гэта лісце пра мятлу. Др-др-др, драўляная дурніца. Гэта снег пра лапату. Такое рознае стаўленне да сваіх забойцаў. Паміраць, застаючыся ўдзячным, на гэтае не кожны здольны.

Вецер

Навальніца — жонка дажджу, мяцеліца — жонка снегу. Часам дождж і снег сустракаюцца разам, ідуць побач, плачуцца, скардзяцца, небаракі, адзін другому на шалёны характар сваіх жонак. — Кап-кап, капрызная, калі што не так, дык адразу ў плач. Гатовая ўвесь свет заліць, усе ейныя дурноты даводзіцца выконваць, ані словам не запярэчыўшы. Сіл няма, верыш, дружа?

— Дык твая хоць плача, а мая, толькі што не па ёй, віхурай лётае, усё навокал зносіць, свет з ног на галаву пераварочвае. Думаеш, мне лягчэй?

Раптам да кампаніі няшчасных мужоў падлятае ветрык, вясёлы, імклівы, шчаслівы, радасна вітаецца, але, здаецца, снег і дождж не заўважаюць яго, ідуць панурый, занураныя ў свае змрочныя думкі. Зайздросцяць. Няма ў ветру жонкі, толькі брат ураган. Вось, аказваецца, пра каго людзі кажуць: вольны, як вецер. Пра шчаслівага чалавека, не інакш.

Канстытуцыя

Звычайна прэзідэнты, уступаючы ў свае паўнамоцтвы, клянучца ў вернасці сваёй краіне, свайму народу, трымаючы руку на Канстытуцыі.

А потым усе дзівяцца і скардзяцца, маўляў, вось заціснуў бедную Канстытуцыю, прадыхнуць не дае. А чаго тут здзіўляцца? Гэта ж залежыць ад таго, у каго якая рука. Цяжкая ці лёгкая. Калі я стану прэзідэнтам, то на інаўгурацыі словы клятвы буду прамаўляць, трымаючы галоўны закон краіны на сваёй далоні. І стану самым лепшым прэзідэнтам у свеце!

Здымак

Пры ўзгадванні пэўных абстрактных тэрмінаў у мяне перад вачыма заўсёды з'яўляюцца здымкі, сфатаграфаваныя ўласнай памяццю. Вейкі апускаюцца, захінаючы вочы, шчоўк — і гатова! Што б ні здарылася са мной у жыцці далей і што б ні давялося перажыць пазней, усе астатнія здымкі, зробленыя пасля, заўсёды без чаргі, без аніякіх нараканняў на лёдзства будуць прапускаць самы першы.

Васковая вуліца. Лаўка. На лаўцы сядзяць дзве бабулькі, Вера і Надзея. Чытаюць газеты, якія ім толькі што

аддала паштальёнка. Веры — «Советскую Белоруссию», Надзеі — «Народную Волю», якую выпісвае яе сын. Бабулек амаль не відаць з-за шырокіх газетных аркушаў, на якіх чорныя барозны літар расказваюць пра жыццё краіны. Кожны па свайму ці кожны пра рознае жыццё. Бачны толькі рознакаляровыя вясёлыя спадніцы, босыя ногі і скручаныя, парэпаныя пальцы спрацаваных рук, што трымаюць чорна-белыя лёгкія воблакі чужых думак. Такі вось здымак захоўваецца ў маёй памяці, і надпіс пад ім — «дэмакратыя».

Сэрца і розум

Ты запрасіў мяне ў тэатр. Сустрэцца дамовіліся непасрэдна перад спектаклем. У той вечар Купалаўскі спаказваў п'есу «Не пакідай мяне». Я прыйшла раней. Да мяне наблізілася незнаёмая дзяўчына і сказала: «У мяне сёння Дзень нараджэння, мы з сяброўкай збіраліся схадзіць у тэатр, але яна не змагла прыйсці. Калі ласка, вазьміце квіток, мне будзе вельмі прыемна, калі ён не прападзе».

«Давайце я яго куплю», — прапанавала я, але дзяўчына катэгарычна адмовілася. Што такое сустракаць Дні нараджэння ў самоце, я вельмі добра ведаю, таму я згадзілася. І вось тут падышоў ты. Скажаў, што здолеў купіць квітку толькі на балкон. Мне давялося доўга тлумачыць табе сітуацыю, здаецца, ты зразумеў. Не памятаю, пра што быў спектакль. Ты сядзеў на балконе, я — у партэры побач з Аленай (мы паспелі ўжо пазнаёміцца і крыху пагутарыць). Мне было не па сабе, я ўвесь час думала, якая ж я сволач, што так абышлася з табою, трэба было нешта прыдумаць, каб сітуацыя не была такой прыніжальнай і няёмкай для цябе. Але што? Пасля заканчэння спектаклю я не магла прымусяць сябе паглядзець, застаўся ты ці сыйшоў.

Ты стаяў у вестыбюлі каля афішы, якая прасіла: «Не пакідай мяне». І хоць сэрца па толькі яму вядомай прычыне крычала «сыходзь», розум, не стамляючыся, паўтараў «заставайся», «заставайся», «заставайся».

Прайшоў год. Я расказваю табе навіну, што ўзрушыла мяне і прымусяла ўспомніць, дзе знаходзіцца сэрца. А ты холадна і вельмі ясна адказваеш: «Не трэба было шкло біць!»

— Якое шкло? Пры чым тут шкло? — ад нечаканага і таму такога моцнага болю, нібы вар'ятка, крычу я.

— Мне ўсё роўна. Не трэба было шкло біць, — як зомбі, спакойна паўтараеш ты.

І сэрца, цяпер ужо па зразумелай мне прычыне, крычала «сыходзь», і розум быў не супраць. Я бяру шкляны аскепак разбітай надзеі на шчасце і, ледзьве дакранаючыся, праводжу па сэрцы. Баліць. Крывавіць. Жывое... Прабач, што не заўсёды цябе слухаю...

Мудрая парада

— Ты замужам? — пытаецца ў мяне бабулька з чаргі. Па ўсім відаць, ёй карціць з кім-небудзь не проста перакінуцца словам, а распачаць сапраўдную, па ўсіх правілах камунікацыі пабудаваную гаворку.

Я таксама не супраць падмануць хвіліны чакання размовай, але толькі не на такую слізкую тэму.

— Не, — такі кароткі мой адказ.

— Вось і ўнучка мая не замужам, — з такім жалем уздыхае бабулька, што мне становіцца яе шкада.

— А чаму?

— Што чаму? — не разумею я.

— Чаму ты не замужам? Прыгожая ж, відаць, разумная, во кніжачку чытаеш. Дык чаму?

Здаецца, уся чарга павярнулася ў мой бок, каб спраўдзіць інфармацыю, распаўсюджаную бабуляй. Можа, мне яшчэ прайсціся, як на подыуме, для поўнага раскрыцця сваёй красы? Халера, вось і загавары з чалавекам, мне што — зараз перад усёй чаргой спавядацца?

— Ніхто не бярэ.

Такі адказ, на маю думку, павінен пакласці канец дзіўнаму дыялогу. Эх, уздыхнуць горка і самотна забылася.

— Як? — здзіўляецца бабулька. Здзіўленне яе такое шчырае, што нават мне становіцца ніякавата за мой адказ. І чарга паглядае не асабліва даверліва.

— Дык ты ж сама інтарэс праяўляй, — знаходзіцца суразмоўца.

— На шыю вешацца? — усміхаюся я.

— Ды хоць бы на шыю. Я вось што ўнучцы сваёй увесь час паўтараю, і табе скажу: лепш аб'едкі, чым астаткі.

— Што? — збітая з панталыку, пытаюся я.

— Вось ты ў краме астаткі бярэш? Ну там, апошняю булачку, возьмеш?

— Не, — сумленна прызнаюся. — Толькі калі яна мне вельмі-вельмі патрэбна, — нібыта апраўдваючыся, паспешліва дадаю: — Але тое, здаецца рэдка, а, па праўдзе, то і ніколі.

— Вось. Так і ў замужжы. Здавалася б, булачка ў краме і прыгожая і смачная, але апошняя, вось чалавек і думае, а чаму яе ніхто не ўзяў да мяне, што з ёй не так, каб была б добрая, то мне не засталася б.

— А... — пачынаю разумець я бабулькіну логіку.

Вось чаму існуе думка, што разведзеныя жанчыны хутчэй выходзяць замуж, чым тыя, хто ні разу не быў замужам. Аб'едкі лепш, чым астаткі. Людзі ж розныя густы маюць, і калі не спадабалася аднаму, то гэта зусім не значыць, што не спадабаецца другому. Астаткі ж браць ніхто не хоча.

— Вось. Дапетрыла? — радасна ўсміхаецца бабуля.

Прайшло шмат часу пасля таго майго нечаканага адкрыцця народнай мудрасці. Цяпер у краме я заўсёды забіраю апошняю булачку, бо ведаю: яна чакала менавіта мяне.

Простыя думкі

Немагчыма ўзяць сябе ў рукі, калі хочацца працягнуць ногі. Як стаць знакамітым чалавекам? Для пачатку пазнаёмцеся з Гуглам, а потым зрабіце ўсё магчымае і немагчымае таксама, каб з ім пасябраваць. Калі ён, толькі-толькі ўбачыўшы імя, адразу ж падказвае Вашае прозвішча, лічыце, што мэты сваёй Вы дасягнулі.

Каханне без узаемнасці — гэта калі ты імчыш па вуліцы з рухам у адзін бок і няма нікога, хто цябе спыніў бы і папярэдзіў, што наперадзе бездань.

Пацеры з бабуліных рук

Валянціна КУКСА

Валянціна КУКСА нарадзілася 3 студзеня 1951 года ў вёсцы Гнеўчыцы Іванаўскага раёна Брэсцкай вобласці. Скончыла дашкольны факультэт Брэсцкага дзяржаўнага педагогічнага інстытута.

Ахвярная праца выхавацелькі ў дзіцячым садку вызначылася яе смелай грамадзянскай пазіцыяй: стала актыўнай ініцыятаркай стварэння беларускамоўнага выхавання дзетак у дзіцячых садках, а таксама бесперапыннага далейшага навучання іх у школах па-беларуску.

Аўтарка кніг «Колеры вясёлкі. Вучымся гаварыць па-беларуску» (1998), «Створым прастору любові» (2005). У 1999 годзе стала «Чалавекам года», лаўрэаткай прэміі «Берасцейская зорка» ў галіне адукацыі.

Была надзелена прыродным талентам чуць жывое роднае слова, адчуваць душу чалавека, асэнсоўваць жыццё ў мастацкіх творах. Вынікам сталі кнігі «І верыла ў чуд...» (1999), «Кнігаўка» (2005), а таксама публікацыі ў перыядычных выданнях. Напрыканцы свайго жыцця імкнулася расказаць пра свой род, пра свае вытокі, а праз асабістае — пра лёс некалькіх пакаленняў.

Пасля цяжкай працяглай хваробы пісьменніцы не стала 13 верасня 2014 года, яна пахавана на могілках вёскі Камніца-Жывавецкая Брэсцкага раёна.

Сёлета — калі б Валянціне Міхайлаўне магло б споўніцца 75 гадоў — у выдавецтве «Сувіг» выйшла кніга яе выбраных твораў «Пацеры з бабуліных рук» (укладанне і прадмова Марыі Новік). У юбілейны год пісьменніцы «Літаратурная Беларусь» змяшчае гэтыя жыццёвыя згадкі, якія былі апублікаваныя ўпершыню.

«Уйці на піке славы...» Некалі была перадача з такой назвай па тэлевізіі. І мне спадабалася. Сапраўды, чаго ўжо там чакаць, пакуль галава здзіравее, рэактыўнасць настолькі запаволіцца, што стары чалавек выглядае страшэнна запаволеным у параўнанні з маладымі спецыялістамі. І рэакцыя напраўду не такая вострая, і памяць слабее, таму на адказных месцах чалавеку варта паважыць, чаго ён варты і на што ён здольны. Адчуць той самы пік і... і саступіць дарогу маладым. Калі захачець, то можна знайсці сябе у шмат якіх месцах, якія патрэбныя не толькі сабе, але і іншым. Асабліва, калі ты свабодалюбівы, калі не робіш паскудства і калі сам сабе і заказчык, і выканаўца, і дарадчык. Ды без людзей не пражывеш. Гэта толькі вялікія святыя ішлі ў пустыню, рабіліся пустэльнікамі, маліліся і, каб іх ніхто не спакушаў, самі па сабе заставаліся адзін на адзін з малітвамі і Богам. А я проста жанчына слабая і лёгкая іду на спакусу.

Якім бы ты, Чалавек, ні пачуваў сябе вольналюбівым — сумненні ідуць поруч, і патрабуюцца зносіны з людзьмі. Не пакідае надзея, што і твае разважанні некаму патрэбныя. А можа, я так думаю для супакою. Чалавек па сутнасці сваёй адзінокі. Ці то ў кожнага так, ці то я з дзяцінства маю комплекс сваёй непатрэбнасці? Вось ужо хутка шэсцьдзясят, а

мне ўсё здаецца, што я стаю на чыёйсьці дарозе. Так і хочацца некаму саступіць, абы яму было лепш. Буду няшчыраю, калі не скажу, што хачу, каб і са мною раіліся, каб лічыліся, каб шанавалі і казалі мне, што я ім вельмі патрэбная, што кепска ім без мяне... Самалюбства? Не. Гэта пачуццё патрэбнасці іншым, дзеля якіх намагаюся жыць, і няпраўда, што намагаюся проста так, усё ж хочацца пачуць словы добрыя і цёплыя, тады проста сілаў больш было б, і не гасцявалі б паміральнымі думкамі. Чалавек па сутнасці сваёй — вулкан, які не спіць, а дрэмле. І зусім мала трэба для таго, каб ён выбухнуў.

Усяму свая пара... Ды мала таго. Трэба навучыцца мудрэць. А мудрасць у маўчанні. Не, мудрасць — гэта калі ты ўпусціў у душу Бога, і тады ты ніколі не будзеш пачуваць сябе адзінокім. З Богам так радасна і проста. Ты заўжды ведаеш, што прыйдзе і выбаўленне ад нястачы і хваробы, толькі хай радасць сумеснага жыцця з Богам будзе спосабам і метадам жыцця, твайго, уласнага жыцця. З любоўю так проста і радасна рашаюцца любыя праблемы. Толькі напоўні душу Божым духам.

Лёгка маўчаць, калі не закранутыя ўласныя пачуцці, а найгорш — пачуццё самалюбства. А гэта ўжо ад д'ябла — самалюбства. Вось і нядаўна...

Лекавалася ў Бараўлянах. Амаль год. Ратавалі, як маглі, і прадоўжыўся год. Потым адправілі лекавацца па месцы жыхарства. Маўляў, у Бараўлянах лекі разлічаныя толькі на хворых сталічнай вобласці. А мне што? Дома яшчэ лепш. А тут у анкалогіі цікава да мяне аднесліся, што і выклікала няўцямную маўклівую ўсмяшку.

— А мы можам вас і не прыняць. Не важна, дзе вы пражываеце. І з лекаў не ўсё ёсць.

Я толькі паціснула плячыма.

— А вось і цана вашых лекаў: герцэптыл — дваццаць шэсць мільёнаў... Залідронавая кіслата — шэсць мільёнаў...

За свае грошы, пенсійныя, не купіш. Значыць — як ёсць. Дзе ж я знайду і лекі і грошы. Пражыла, адпрацавала, то ж нешта і ў мяне адлічвалі. То на сацыяльныя патрэбы, на прафсаюзы, і так бралі, і прапаноўвалі па спісах пералічваць некуды... Недзе нават, у кіраўнічых структурах, не хапае грошай. Канечне ж — у мяне ёсць, а ў вас — няма. Бярыце! А я ўжо неяк і без каўбасы перакантуюся. Я — багатая, калі я вам магу даць хоць капейку. Так я разважаю, каб супакоіць сваю душу. Усё роўна не пражыву больш, чым мне адвёў Бог. Нейкім чынам знайшліся ўсе лекі, атрымала кропельніцы. І вось трапляю зноў да маладой жанчыны, урача-хіміятэрапеўта. Заходжу ў кабінет і вітаюся. Намагаюся павіншаваць з наступіўшым Новым годам, ды не паспяваю сказаць ані слова: апырэджвае неўразумляльная тырада (зусім не па тэме) урача — пырскаючы спінаю проста мне ў твар, яна па складах выдыхае:

— Вы знаеце, как моя фамилия?! Ве-ре-мей-чик! Слышите: Ве-ре-мей-чик! И прежде чем что-то говорит обо мне, вспомните мою фамилию. Я, как нормальный врач, экономлю дорогостоящие лекарства Республики Беларусь! Вам это понятно?! И не смейте обо мне хоть что-то говорить. Я о каждом могу узнать всё не сходя с этого места. Всё!!! Вам понятно?

Я ўзіралася ў яе жгаўцелы ад злосці твар, і мне бязмерна стала яе шкада. Якім прозвішчам ты хвалішся? Сёння гэтае прозвішча ёсць, а заўтра — няма. А чым ты яго зарэкамендавала? Хамствам? А як і на чым ты эканоміш «дарагастаяшчыя»

лекі? Ад каго і — каму? Ад мяне — хворай і — каму? Чужому? Ці такому, як я? Дзе тут логіка? А-а... Ты атрымаеш даплату за эканомію. Ну, багацей. Толькі моцна мне цябе шкада. Бедненькая ты мая. А прозвішчам ты мяне не спалохаеш. І без прозвішча ты страшная. З жоўта-зялёнымі плямамі на твары ад непамернай злосці. Даруй табе, Божа. І мне таксама даруй.

І чыё самалюбства было тут закранута і кім? Сёння Вялікдзень, Пасха! І я хачу папрасіць у Госпада ўсім, усім, хто сустракаўся на маім шляху з усенькімі іх мроямі і пажаданнямі, радасці і здароўя, росту духу і памнажэння любові.

Хата

Хата маіх бацькоў стаяла ў лагчыне паміж Дняпроўска-Бугскім каналам і ручаінай, якая выцякала з балота, агінала хату і ўпадала ў канал. Увесну разлівалася так, што ўсё навокал было вадой. Як у хаце яе не было — не ведаю. А можа, не помню, бо ратаваліся ад холаду на маленечкай печы, куды нам мама падавала лусту чорнага самапечанага хлеба, злёгка пасыпанага цукрам. Цяпер цукру такога няма. Сёння ён называецца пясок, і такі дробны, мала што ад мукі адрозніваецца, а тады пясчынкі былі буйныя і салатзейшыя.

Калі ж спадала вада, мы злучаліся з вёскай. Там і школа, і магазін, і пошта, і клуб, і паўразбураная царква, а кіламетраў тры ад асноўнай сямлібы — амбулаторыя. Дзіўна цяпер думаць-гадаць: і чаго не ў самой вёсцы, двароў на дзвесце, а там, дзе жыло сем'яў пятнаццаць? А ўсё таму, што на жывапісным беразе канала доктару пабудавалі добрую хату, а пры доме — амбулаторыю. Бывала, з навакольных вёсак папрыходзяць людзі на агляд, а то і хворыя ды старыя, пасядуць у калідоры і чакаюць выкліку ў кабінет.

Медсёстры хадзілі па навакольных вёсках і рабілі прышчэпкі дзецям. Ад воспы, туберкулёзу, і давалі маленечкія салодкія таблетачкі ад зобу. Ад туберкулёзу многія паўміралі на маёй памяці, а што такое зоб — ніхто не ведаў. Людзі з нашае вёскі на яго не хварэлі. Цяпер я ведаю, чаго так грукаталі самалёты над пастбіскам, здавалася, разваліцца зямля. А то за Пінскам стаялі ракетныя ўстаноўкі. А нам за радасць знайсці на пастбіску рульку фальгі, якую скідалі з самалётаў, за радасць з'есці салодкую таблетачку... З фальгі мы рабілі сабе «залатыя зубы». Адрывалі ад рулькі кавалачак, прыціскалі да пярэдніх зубоў і прысмоктвалі. Так прыгожа было.

І прасілі яшчэ адну таблетачку, але нам не давалі. Доза — адна таблетка.

Многае памятаецца, як у нямым кіно. Відаць, памяць зрокавая мацнейшая за слыхавую, а больш за ўсё слухалі, чулі, ды не разумелі. Сёння гавораць пра былое, гэта пра Савецкі Саюз, а пра вайну ўспамінаюць на Дзень Перамогі 9-га мая. А тады гаворка за сталом — пра вайну, пра Сталіна ды Хрушчова. Я нават памятаю дзень, калі памёр Сталін. Помню адчуванне трывогі, страху, схаванай тайны і ціхай скупой радасці, што панавала паміж людзьмі, якія гаварылі пра гэтую падзею ў нашай хаце. Так ужо павялося, што збіраліся людзі ў хаце майго дзеда, потым у бацькавай. Усё гэта таму, што род мой здатны да любога таленту. У іх і музычныя інструменты, і кузня, і рукі да любое працы, і галава не на вошы, як любіла паўтараць мама, вась хата і не пуставала. Для мяне гаворка-распаведы тых людзей — дык лепшыя кніжкі.

Першае пра вайну, ад чаго спалохалася, я пачула таксама ад мамы. Ішлі мы з ёю на Залессе, на хутар, дзе засталася

вялізная хата маёй бабы Альбіты, а цяпер жыў дзядзька Мікалай. У гэтай хаце я і нарадзілася праз пяць гадоў пасля той страшнай вайны. Ішлі мы жытнім полем, па дарозе, паміж хмызнякоў. Дарога абмінала сажалку і тры таўшчэзныя таполі, непадалёку ў жыцце завіднеўся крыж, а на ім фартушок і невялічкая птушачка.

— Мамо, а што гэта за могілкі? — запытала я.

— Тут хата была. Жыла сям'я. Тут і поле іхняе было. У вайну прыйшлі немцы ў хату і пастралілі ўсіх. І дзетак, і маму іхнюю, яна за кроснамі сядзела, ткала. Так родзічы і засталі іх у хаце пасля расстрэлу: дзеці на падлозе, мама іхняя за кроснамі. Тут не могілкі, а толькі іхняя магілка.

— Чыё ж цяпер поле?

— Калгаснае. Абворваюць магілку.

Я не ўзлюбіла немцаў, нейкіх злых людзей, якія прыехалі забіваць сем'і.

— За што яны іх пастралілі?

— Маленькая ты яшчэ, што я табе скажу, партызанаў шукалі, вась і пастралілі.

— А хто такія партызаны?

— Адчапіся... Расці во, і каб вайны болей не было.

Мне так занудзіла тады недзе пад грудзьмі, так страшна было, здавалася, што зараз з лесу выйдуць пачварныя немцы і пастраліюць нас з мамай.

Над полем завіхаўся жаваранак, і яго песня супакойвала.

Пазней я гэтай дарогай хадзіла ў школу-дзесьцігодку ў суседнюю вёску, але магілкі ўжо не было. Крыжык спрах, а поле засеялі скрозь. І па магілцы.

— Мам, а там, дзе магілка была, збажына расце, — неяк сказала я маме, прыйшоўшы са школы.

— Каб усе магілы з вайны зберагчы, то і сеяць месца не будзе. Гэтулькі пастраленых ды папаленых і хутароў, і цэлых вёсак.

Ды ў мяне ўжо не было нянавісці да слова «немцы». Праўда, у школе на ўроках гісторыі нас вучылі цвёрда разумець, што ёсць белае і чорнае, а на вайне — свае і ворагі. Свае — гэта ўся мая краіна, а чужыя, ворагі — немцы. Усё яшчэ — немцы.

Не абміну сказаць, што суседзямі нашымі былі людзі, якіх называлі адзіналічкі. У вёсцы іх было дзве сям'і. Гэта тыя, хто так і не запісаўся ў калгас. Гаспадаравалі сваімі сіламі. Поле дзеда Сцяпана з бабай Оксэнькай было адгароджана ад нас моцным плотам: тоўстыя слупы, а на іх нацягнуты калючы дрот у шэсць нітак. Багаты садок, гумно, хлявы, авечкі ды гусі — усяго ўдосталь. Яшчэ 3-за таго часу, да калектывізацыі. І было ў іх дзве дачкі, а сын загінуў у вайну на фронце. Баба Оксэнька выплакала вочы, нажыла слепату, але вязала рукавіцы і шкарпэткі з воўны, якую сама напрадала па памяці. Я любіла бегаць да яе праз вялізны бульбоўнік, а ён хаваў мяне з галавой. Бабуля адчувала, што я прыйшла, па лаве, на якую я ўскоквала, каб сесці, і тады яна пачынала расказваць — пра Бога і пра тое, як яны былі ў бежанцах у тую вайну, і як жылі ў гэтую.

— Немцы ў сям'ю прыйшлі, чутка па людзях, што сёлы папалілі, пастралілі, страшна, а тут дзверы ў сенях адчыняюцца, я дзевак сваіх — на печ і пазакідала кажухамі. «Сядзіце, — кажу, — і не шыкайце!» А тут і немец на парог. Звінтоўкай ці аўтаматам, не ведаю, што за ружжо. Пералякалася так, што слова вымавіць не магу. А ён такі знебарачаны, паказвае на печ і махае рукамі, а я нічагусенькі не разумею, але страх бы астаўляе мяне.

Пацеры з бабуліных рук

«Заканчэнне.
Пачатак на стар. 9

Вымае немец з кішэні шакаладку, дае мне і паказвае на печ. Я азіраюся — дзеўкі мае цікуюць за намі. Як зашвыргоча той немец нешта, потым чатыры пальцы паказвае, і чую ўсё «фір кіндэр, фір кіндэр», і плача, і паказвае рукой кудысь туды, туды... Потым закінуў ружжо глыбей за плечы, нешта зноў замахаў рукамі і кажа: «Алес, кіндэр». А што я магу яму сказаць? Што сына паклалі на вайне? За што? І чаго гэты немец сюды прыйшоў? Каб сына майго забіць? За што? За што? Але, думаю, чаго ён плача? Перасілілася і запятала па польску: «Пан мае дзяток?», і ён радасна заківаў галавой: «Так, так! Я хцэ з поўротэм...» От, дзіцятка, мае быць не трэба і яму сюды хадзіць вайной, але куды ж ты, не паслухае, то і яго застрэляць... Я ж не магла не пусціць свайго сыночка на вайну, хто мяне слухач будзе? Доля яго такая, забітым быць, альбо на вайне, альбо свае, як непаслушніка. От і выгадвала на смерць, такога маладзенькага... А хто з вайны прыйшоў — то без рукі, то без нагі, то душой хворы — усе калекі.

Праз гады я і ўспомніла бабулін роспавед пра вайну і немца і зрабіла для сябе яшчэ не зусім ясны вывад: не, не немцы вінаватыя, што адбылася вайна, у якой загінула столькі людзей.

А — хто?

Мама

- Дзе цэнтр зямлі, мама?
- Там, дзе ты стаіш.
- А цэнтр Сусвету?
- Таксама там.
- І так для кожнага чалавека?
- Для кожнага. І не толькі для чалавека, а і для травінкі, кузюркі, мурашкі, лісточка... Так стварыў Бог, таму жыві па-Божаму, дачушка. Гэта сказ з пацераў маёй бабулі Ганны. Вось яе магілка, за Розмаямы, каля магілкі гэтая вішанька. Калі мяне не стане, то перад Вялікаднем і яе магілку прыбярэ, жменьку жоўтага пясочку сыпні. Добрая ў мяне была баба. Гадавала, шкадавала, а калі мяне замерзлую прывезлі — адагрэла і ўратавала.
- Як замерзлую?
- Ішла са школы, паднялася завая. Дарога знікла, а я адбілася ад астатніх. Я і не чула, што рукі анямелі, снег твар абсыпаў, так мне захацелася спаць, я ўжо і прылегла на снезе. Так мне добра стала. Замерзла б зусім, ды чалавек на саннях ехаў, і конь заўпарціўся ісці далей. Чалавек той угледзеў мяне, падняў, лічы што нежывую, пасадзіў у сена і прывёз дадому. Тут баба і пачала завіхацца каля мяне. Бог зычыў яшчэ жыць ды вас гадаваць... З Божае ласкі і конь заўпарціўся менавіта каля мяне. На ўсё Божая воля.

...Калі б ты была са мною цяпер, мама, я б у цябе запятала, якая зіма была шэсцьдзсят гадоў таму? Ці такая ж снежная, як сёння? І дзе ты мяне нарадзіла? Я ўжо помню сябе ў нашай хаце, дзе не было нават падлогі, а — ток. Не ведаю, ці дадавалі гліны ў сумесь, бо яміны хутка пратоптваліся нашымі босымі нагамі, не надавалі прыгажосці і цяпла. Помняцца мне лютыя зімовыя ночы. І раніцы. Звечара было крыху цяплей, бо натопленая грубка дыхала жывым цяплом, а мы — чацвёра — ляжалі на саламяніках, прытуліўшыся адно да аднаго, засыналі.

На досвітку прачыналіся ад холаду, а ты, як і з вечара, не клалася, бо чутно было, як ты абірала бульбу, кідала яе ў вядро з вадой, і грукала-булькала вада, трашчалі ў печы дровы, зноў набіралася цяпла ў хату. Мы чакалі дранікаў, якія былі самай смачнай стравай. А то і проста бульба, звараная ў сколатым гаршку. Па-

гарэльцы даставаліся бацьку, ды іх любілі ўсе мы. А ўжо як заскварчыць сала і залье водарам смажаная цыбуля — няма ратунку: выпаўзаем усе тады з-пад тканых радзюжак, канечне ж босыя, і ты заганяла нас на маленькую печ, яшчэ халодную. Мне было цікава глядзець у замерзлае акно і сачыць, як мянялася за ім святло лютай раніцы. Ласыцы спачатку былі чорныя з-за цёмнай ночы, толькі свяціліся белымі карункамі намаразі на шыбінах, пасля рабіліся сінімі, затым ружавелі. Гэта сонца ішло нам на дапамогу...

А помніш, як мы капалі ямкі і хацелі пасадзіць хоць адну-дзве яблыні? Дык не — бацька браў рыдлёўку (смешна мы называлі яе — жылызнец!) і закопваў ямкі. Бо хоць і «адліжылася» пры Хрушчове, але трэба было плаціць за кожнае садавае дрэва. Вось бацька і не хацеў таго. Помніцца мне, як моцна хварэла Вера. Тэмпература спякала яе вусны, ляжала нерухома і прасіла яблык. Зімой. І дзе ты яго возьмеш на Каляды? І ты пайшла да суседзяў. Далі падгніўшых. Ці шкадавалі, ці псаваліся, але Веры дужа падабаліся менавіта такія, падгніўшыя, яшчэ са здаровай кіслінкай. І яна ачуняла.

А помніш, як ты прыходзіла вечарам з Янова, улюты мароз і завею, уся абсыпаная снегам. Хустка твая запарошаная, і валасы, а за плячыма — ноша. Пахучага хлеба было некалькі боханаў, і дапамагала табе твая хрэсніца Анюта. Тады выдавалі па адной буханцы на рукі, а яна, Анюта, за тыдзень назбірае табе і тры, і чатыры, ды яшчэ ў чарзе з табой пастаіць — вось і поўная ноша. Пазней ты раскажвала, як твая мама надносіла табе хлеб да грэблі і, паддаючы на плечы, гаварыла: «Прападзеш ты ў дарозе з такой ношай...» А ты адказвала: «Не, мама, не прападу я з хлебам...»

А яшчэ помніцца мне, як і я хварэла, недзе на провіснах, бо чутно было, як на вуліцы пяюць птушкі і смяюцца дзеці. Ты сабралася да Янова, каб прынесці хлеба. Схілілася нада мною і пытаеш:

— Што табе купіць у Янове?

А я ніяк не магу вымавіць, што хачу перніка. Вялікага такога, конік з цеста і абліты такім смачным, што аж... Ах, як мне хацелася гэта сказаць, але сілаў ніякіх не было. Мама! Як ты здагадалася пра яго? Ну, як ты магла здагадацца і купіць мне вялікага перніка-каня? Мая мама! Як ты пра ўсё магла ведаць?..

Ты і цяпер мне трэба, бо я ніяк не магу ўразумець, здагадацца так, як ты, дзе мая няпраўда, дзе мая памылка, адкуль узялася мая бяда і страта...

А мо б ты прыйшла сёння? Га? Хаця б у сне...

...Большай, чым ёсць, — праўды не бывае. І куды падзець сябе самую з той праўдай? Як прыступіцца да новага і старога, як сам свет, жыцця?

— А ты — жыві! — чую твой голас.

І я жыву, мамко, жыву...

...Нікагусенькі навокал! Адны зоры, месяц, ноч і снег. Хрубасціць мёрзлы пад нагамі. Рэха далёка нясе гэты хрубаст перада мной у марозную ноч. Абапал вясковай дарогі сляпыя хаты. Ніхто зімою тут не жыве. Адна я. Сама так выбрала. Чаму? Складана патлумачыць не тое што іншаму — сама не магу ўразумець, чаму? Цяжка раскажаць нават сабе тую праўду.

Бацька

Бацька мой працаваў манцёрам сувязі рачнога транспарту. Абслугоўваў тэлефонную лінію, па якой перадавалі зводку ўзроўню вады ў Дняпра-Бугскім канале, звышці пра транспарціроўку грузаў, якія перавозілі паражыны прыпыткага паражыства. Работа была цікавая, і людзей-людзей летнім часам у нашай хаце! Трэба было рамантаваць лінію. То ізалятары мяняць, то

слупы старыя на новыя. На падворак звозілі сасновыя камлі, яны падсыхалі, потым іх каравалі. На такую работу прыезджала ўся брыгада манцёраў. Чалавек каля дзясятка. Абавязкова начальнік пінскага вузла сувязі Дзмітрый Кобзеў, яго намеснік Налівайка Аляксей. Маладыя ды тлустыя, а ў бацькі адны сківіцы тырчаць. З яго тое начальства троху пасмейвалася: «У тебя целый пионерский лагерь. Хоть знаешь своих детей по именам? Надо по профсоюзной линии немножко подкинуть...»

падкідвалі: хлопцам касцюмчыкі школьныя, на нас — дзяўчат, можа, якую капейчынку, і пад Новы год падарункі — поўны пакет і цукерак, і печыва, і арэхаў — нябачанае багацце.

Ранкам нахутка снедалі і ехалі на працу: хто мяняў слупы, хто караваў, карацей хто што, а каля печы завіхалася мама. Яна гатавала вячэру на цэлую брыгаду. Вечарам ужо няспешна мыліся ў канаве, са сваіх торбаў вымалі тое, што з дому прывозілі, мама ставіла на стол то шчаўе, то юшку, картоплі, рвала на гародзе яшчэ не зусім паспелую рэдзьку, кроп, цыбулю — цыбахі, наразала ў вялікую місу, запраўляла альбо смятанай, якой мы, дзеці, ніколі ўдосталь не спыталі, ці алеем — і яго выдзяляла мама нам: сталовая лыжка на місу нарэзанах гуркоў ці кіслай капусты. Салату ставіла перад начальствам. Астатнім — як імецца...

Брыгада вячэрэла смачна. Бралі на губу і не адзін раз, затым бацька браў у рукі акардэон. Наймілейшы для мяне час! Людзі мяняліся на вачах. Заціхала мова, грудзі падымаліся высока і плаўна апускаліся. Слухалі, а бацька іграў вальсы. Навучыўся з пласцінак. На хутары Пыкачы быў патэфон і круцілася кружэлка, і па-над паплавамі і лесам плыла мелодыя венскага вальса. А бацька падбірае мелодыю на акардэоне, на тым, што купіў за два боханы хлеба ў пасляваенную галадуху. Казаў, за хлеб забілі б, а з акардэонам выжыў. Не ўтрывае адзін з манцёраў. Бярэ дзве лыжкі ў адну руку і лыжку ў другую. Падыходзіць да шафкі з фанеры і пачынае выбубніваць такты. Бацька з дзівосным пераборам клавішаў пераходзіць на польку ці кракавяк, затым на прыпеўкі. У бубнара касцяцка вочы ад паскарэння перабораў, цыгарэта прыліпла да перакошаных вуснаў, даўно патухла. Апошні акорд і апошні ўдар лыжкамі па фанеры. Пагнуліся лыжкі. Алюмініевыя. Раптоўная цішыня разрывае вушы. І сэрца вылушчвае слёзы. У бацькі кароткія апечаныя ў кузні пальцы. Як ён дастае гэтымі пальцамі па ўсёй клавіатуры патрэбныя гукі, не ведаючы ніводнай ноты?! Неабсяжная прыродная, канечне ж, дадзеная Богам, унутраная гармонія адчування. Нездарма маміны словы мы помнім усе:

— Бацькоў трэба любіць, якія б яны ні былі. Так запавядаў Гасподзь. А вашага бацьку любіць трэба яшчэ і за тое, што ён усё ўмее. Вось вам яшчэ адна пацера.

Школа

Акрамя службы бацька ўмеў рабіць усё, на чым спыніцца яго вока. Мог тыднёмі сядзець у кузні, каваў сярпы, тэблі, цяпкі, нажніцы, помніцца, што мама яму нават есці насіла туды, рамантаваў матацыклы, выпраўляў кабіны і кузавы пасля аварый... Мог пасля такіх высылкаў праседзець у крыварукай Антоські, якая гандлявала самагонкай, і ўбухаць туды ўсё заробленае. Любіў жанчын, любіў кампаніі, любіў волю, таму мог быць раз'юшаным ад любой дробязі, якая замінала яму быць свабодным. Бацька лічыў, што многа працуе — права на адпачынак. А яшчэ бацька быў музыкант, іграў на гармоніку, гітары, рабіў з вярбы дудкі і такое высвістваў! — дзіва, дый годзе. Маці коле дровы, а бацька на дудцы грае — салаўём заліваецца. Але калі прыходзіла вясна і зямля прасіла зерня, от то ўжо дома рабілася! І конь стагнаў, ірваў хамуты і лейцы, маці была бітая, мы — дзеці — не ведалі, куды хавацца. І вось аднойчы, у такі пякельны для мамы дзень, я пакінула калыску са сваімі братамі, узяла тры капейкі з бацькавай калыткі і пайшла ў магазін. Я вельмі зайздросціла сваім старэйшым — брату і сястры, — яны хадзілі ў школу. А мне пахнелі кніжкі такім дзівосным пахам, мне так хацелася ў школу, і я рашыла, што за тры капейкі куплю сабе і партфель, і кніжак, і чаравікі, чорныя, на шнурках, бліскучыя. Вада лілася па вуліцы, бо дождж прайшоў вялікі, босая дапялася да магазіна. А працавала там суседка, цётка Гольца.

— І чаго ты, Валя, прыйшла? — пытае яна ў мяне.

— А прайдайце мне кніжак, партфель і чаравікі.

— От, захацеца гэтулькі многа. А грошы ў цябе ёсць?

— Ёсць! Во... — падаю ёй тры капейкі.

— Э-э, то хіба не многа ты хочаш. Ідзі дадому і папрасі бацьку, каб даў больш грошай, бо за тры капейкі ты нічога не купіш. Ідзі дадому, там жа сёння поле аруць, а малых хто пільнаваць будзе?

Я папалася дадому, ды па дарозе то ката пабачу, то кветку, то чмяля — на ўсё ахвота паглядзець.

Мама пабачыла мяне яшчэ здалёк. Раззлаваная, насвараная бацькам, плачучы, яна ўхапіла мяне за плечы, прывалакла ў хату, узяла папругу і пачала біць, прыгаворваючы:

— Ах, ты, пахадэля, і куды цябе насіла?! Дзеці не даюць з хаты выйсці, бацька арэ, а каня хто будзе вадзіць?! Хто-о! Га? — і лупцуе тою папругаю, і лупцуе, па спіне, па баках, па нагах... А мне няма што сказаць у апраўданне, толькі адно ў галаве: што я нарабіла? І маму да слёз шкода. Юркнула ў калыску і калыхала яе, пакуль мы ўсе ўтрох не пазасыналі. Праз некалькі дзён мама падняла мяне, каб пасадзіць у ложкач-калыску, і войкнула:

— Божачкі ж мае, што я нарабіла? Ах ты ж маё дзіцятка, пакалечыла, — і заплакала.

Мне тады ішоў шосты год, і я памятаю, як мне было шкада маму за тое, што я давала яе да такога адчаю, пакінула свой «пост» у такую адказную веснавую пару. І ніколі не таіла на маму зла, што яна мяне так пабіла.

— Сінякі... Аж скура палопала, — шаптала яна.

— Не плач, мама, я хацеа купіць сабе кніжкі...

Працэс узыходжання

Мікола КАСЦЮКЕВІЧ

* Птушыны свіст — тое ж рыпенне колаў у калёсах прыроды...

* Чалавек — найвышэйшая, сацыяльная жывёліна і падпарадкоўваецца найвышэйшым, сацыялізаваным інстынктам. І між саміх інстынктаў ёсць «ле-свіца» — ад ніжэйшых цэлавых да этычных, эстэтычных і духовых.

* Цікава. Шызафрэнія зазвычай суправаджаецца падвышаным юрам (не блытаць з пажадлівасцю ці з сэксуальнасцю), і шызафрэнія, як ведама — перакос, вычварнае станчэнне чалавечай псіхікі. (Як той казаў, чым вышэй культура, тым ніжэй пацалунак.) Дык вось... З інстынктаў мы вылузваемся, а далей — расце самаўсведамленне, расце нашая здольнасць бачыць сябе збоку, адбываецца абкультураванне, сацыялізацыя. І калі на высокім сацыяльным роўні вычварэнства становіцца асабліва вытанчаным (клімаўшчына) як культурна, так і фізічна, дык і выходзіць, што на шляху ўзрастання патрабавання ўсё большая адказнасць, усё большая самадyscyпліна — элементарнае ўстрыманне. Але ж яно і найцяжэйшае — нават проста для ўсведамлення! Бо вельмі лёгка адмаўляць тое, чаго шчыра не хочацца. На гэтым і спатыкаецца свабода волі. А маем — самападман...

* Не дасі капеечку — аддасі кавалачак лёсу. Усё, што робім вонкава, некаму — робім сабе. Плюнуў — паслізнешся... І не абавязкова пасля...

* — ...уяўляеш, які б я быў пашляк, каб не адмовіўся ад цябе, прынамсі, цяпер, пакуль жывы. Інакш, калі аддамся табе, губляюць сэнс мае ранейшыя ахвяры. Усё мае сэнс у запраўднасці, г. зн. у «неадсветагэтакасці». А калі я здаю тут і быць, і набліжацца да запраўднасці (у тым ліку і адмаўленнем ад цябе), дык і сам меціму сэнс, і цябе здаю апраўдаць...

* Колішнія металічныя даспехі вырадзіліся: хараство — у серыстых навагодні дожджык, эфектыўнасць — у бронекамізэлькі...

* Ты нас малоеш, а мы зрываемся з паперы і пачынаем варушыцца. Якое ж моцнае Тваё ўяўленне, што мы не толькі існуем, але і можам не вяртацца...

* Чым большая гатоўнасць прыняць, не трацячы любасці, ганьбу ў свеце і перад светам, тым большая вольнасць ад яго, ад свету. І таму на колькі ты запраўды вышэй, на толькі і будзеш гатоў...

* «Калі ты гаворыш з небам — гэта малітва, калі неба гаворыць з табой — гэта шызафрэнія...», і яшчэ: «Народжаныя поўзаць любяць выклікаць народжаных лётаць на спаборніцтвы ў поўзанні...» — словы, якія міжволі, і досыць часта, успамінаюцца...

* Творчасць — пакора перад Богам, а не перад светам, хоць часцей, на жаль, наадварот... Найніжэйшы ровень — п'яныя вычаўплянні, найвышэйшы — творчыя засветкі, перформансы, самарэклама, а існасць тут адна: дагадзіць свету...

* «Бяда» савецкага спецназу ў яго залішняй «чалавекавасці». Ангельская каманда, праз сваю цывілізаванасць, болей ходзіць пад Богам. І выжывае. Стратэгічна і гістарычна. А Савецкі Саюз — ён максімальна чалавечы, занадта чалавечы і... чалавечны (усё для добра чалавека, і мы нават ведаем імя гэтага чалавека). Спецназаўцы ў яго былі найлепшыя: неістотна, дзе і што — у Афганістане ці ў Афрыцы ваяваць, ці Троцкага за акіянам замачыць — перашкодаў аніякіх, але... Але гэтак было, пакуль справа датычыла чыста зямнага, чалавечага. Толькі ўсё і ўсюды абмяжоўваецца. Звыш! І вось увесь наш Савецкі Саюз красаваў, пакуль не захлынуўся ўласнаю гордасцю ды самазадаволенасцю — «мы найлепшыя!» А Брэжнеў — як чалавечы сімвал пасіянарнае прагніласці ўсяе сістэмы... Які «касцюмчык» на лідары, такая і метафізіка...

* П'янства — гэта спорт альбо цяжкая мужчынская работа. Адпаведна, спорт — гэта п'янства альбо цяжкая праца для запраўдных мужчын. І, нарэшце, запраўдная мужчынская праца — гэта ці спорт, ці п'янства... Звычайнае п'янства — прымітыў... Але што такое прымітыўнасць? Прымітыўным уяўляецца тое, што ніжэй за нас паводле дасканаласці. Гэта недасканаласць, якая змагла пераадолець сябе і прабіцца на наш, вышэйшы за «іхны», ровень. Гэта трава, што ратуецца, ламаючы асфальт прыстойнасці...

* Курэнне — найнезаўважнейшая і наймацнейшая несвабода, нястача волі як падсведамы супраціў Божай задуме пра сябе — натуральнаму, гарманічнаму выпяванню і ходу жыцця.

* Вялікая спакуса для шуканніка — знайсці «сваю» кнігу, утаясаміцца і жыць згодна з ёй. У ісце, гэта таксама пэўнага кшталту ўцёкі ад рэальнасці, хоць і ўдае на мэта, а не на сродак, маўляў, дапамога на шляху... Чым бліжэй стаіць адно да другога, тым няўлоўней адрозненне, і больш самападману...

* Не могуць ці баючыся дасягнуць дасканаласці — выкідваюцца праз акно?

* ...і джаз — не паднятае для малітвы цела...

* Няма ніякіх асаблівых «сакральных» ведаў у таямніцах і

пакліканні. Проста маштабы замоўчанага такія, што ўтрыманне, здушэнне гэтых флюідаў і акумулюе адпаведную маштабную «загадкавасць».

* Парнаграфія — гэта дзяцінства дарослага фізічнага цела, недаспеласць духу ў усведамленні зямнага (фізічнага) быцця...

* Мабыць, «загруз» музыкой настолькі запраўдны, наколькі адэкватна ён прыраўноўваецца да малітвы, так, што нават змена адрасату адбываецца...

* І часам трэба моцны дух мець, каб не тузацца, маўчаць, не свяціцца, каб захаваць хоць каліва, хоць наменку на запраўднасць...

* Не Бог для Беларуска, нават не Беларусь пад Богам, а Беларусь для Бога, Беларусь як Божае, як Бог — Беларусь...

* Ёсць два шляхі: першы — праз алкаголь, наагул, праз усякі «адвяз», другі — праз самаабмежаванне, таксама нібыта «адвяз», але не вонкі (растратна), а ў сярэдзіну (назапашна?). Другі, бадай што, лепшы, бо таннейшы, а значыць — эфектыўнейшы. Большы, як той казаў, каэфіцыент карыснага дзеяння...

* Найвышэйшае Дао — не думаць пра Дао...

* Беларусь — не псеізм, не пешчанне старой культуры, а пасіянарная мажлівасць, якая даецца на ідэальнае ўцэлаўленне Божай задумы аб зямным існаванні... І будучыня — гэта зямны Кітай і ідэальная Беларусь... ЗША нібыта і «бытуюць» пад Богам, але ў плане будучнасці запсаваныя, лічы безнадзейна, сваёй пустой афіцыйнай «богадэклаванасцю»...

* Хацелася б, не «Ў Парыжы ўспамінаецца Шчара», а «І ў Парыжы ёсць месца для Шчары...»

* Чалавечая гордасць — спроба Створцы перасягнуць нечалавечую ўпартасць.

* ...змаганне перайшло на ровень успамінаў...

* Вобразы — ровень малітвы ўяўлення...

* Запраўдная, жывая філасофія — ад разумення жыцця і ад самога жыцця. Твайго, не інашага. Наколькі ты глыбокі, настолькі і філосаф... Любасць да мудрасці — спроба дакрануцца разуменнем да Створцы...

* Астралогія мыліцца, калі сцвярджае, што які нябесны знак, такі і якасці чалавека. Нібыта зоркі і планеты пры нараджэнні закладаюць у чалавека гэтыя самыя якасці... Насамрэч, чалавека выпускаюць (нараджаюць) згодна з ягонымі, Богам дадзенымі, якасцямі ў Богам жа створаны свет у пэўныя, найбольш адпаведныя і

спрыяльныя перыяды, для якіх людзі ўжо нагледзелі характарыстыкі, назвалі задзякам — і панеслася... Такім спосабам другаснае ставіцца на месца першага, а Створца наагул як бы і ні прычым...

* Сэнс запраўднай, г. зв. «метатворчасці», — выявіць не сябе, а пазамежнае. Праз свае адчуванні, праз сваё разуменне. Бо калі нам даецца Звыш, то і працаваць трэба на Звыш...

* ...калі Зямля — частка Бога (бліжэйшая да нас), дык вада — мыслёвая субстанцыя, а мы — найвышэйшая апыронасць гэтага аднаго сцэльнага, злучанага вільгаццю ў цэле, у паветры, у зямлі... Агульнае інфармацыйнае поле... У космасе-цэле гарыць жывое сэрца, і запраўды няма нічога іншага, апроч зямлі і жывога...

* Калі чалавека перапаўняе непераўная злосць, яго «адходзяць»...

* Можна, ствараючы чалавека, адасабляючы яго, Створца меў цікавасць, што ж выйдзе, цікавасць назіраць за спробамі свабоднага волевыяўлення, іх вынікамі. Ён і сфармуляваў універсальныя законы-запаветы, рэцэпт зямнага чалавечага шчасця...

* Нельга падмануць прыроду жаднымі аперацыямі амаладжэння, змянення... У ваякаў, прафесійных спартоўцаў суперсэксуальнасць зазвычай каўзальнае якасці. Цела можна гартаваць, развіваць, але не мяняць...

* Шкада не сябе... Грэх разам з сабою марнаваць і Боскае дзеля пустога, што па-іншаму называецца д'ябальшчынай...

* Эгаістычная абмежаванасць любасці да бацькаўшчыны ў прыраўнанні з любасцю да жанчыны палягае ў тым, што тут няма патэнцыялу андрагіннага выйсця ў любасць Божую... А вось харызматычная эротыка ўлады з публічна дакляраваным адмаўленнем ад сям'і-жанчыны дзеля Бацькаўшчыны запраўды сягае андрагінату, здольнага ўзняцца да роўню Боскага... І лепяцца да Беларуска чалавечыя «Я», адчуваючы патэнцыйнасць найвышняга. І дзякуй Богу, калі гэтае «Я» для Беларуска, а праз яе — і да Бога. На жаль, часцей наадварот...

* Чым вышэйшы ці маштабнейшы, ці выкшталцёнейшы ровень — тым непрыкметнейшы, лёгка, але і значныя паводле вынікаў даюцца праверкі. Адказнасць цалкам залежыць ад бездакорнасці. Маштаб і моц уплывовасці прапарцыянальны бездакорнасці, аж да святасці... Толькі з павышэннем роўню — усё часцей забываем тых, каго трэба ўважаць за спадарожнікаў ці папярэднікаў нашых дасягненняў. Чалавек як сродак. І няма ўсведамлення Бога як жарала. А на пакаранне за элементарную няўдзячнасць — працэс узыхо-

джання марудзіцца ці анулюецца. Хто на чым спатыкаецца...

* ...а казаць пра падставы нежадання (прыкладам, прыйсці ў госці) не варта ўжо хоць бы таму, што, агучаныя, яны становяцца прэтэнзіямі, якія, мала таго, што амаль заўсёды выглядаюць дробязнымі і беспадстаўнымі, дык яшчэ і вымагаюць контраргументаў, апраўданняў, уцягваюць у палеміку і г. д. Не хачу... Богу — Богава, астатнім — іхнае...

* «Хай Бог дае, куды ноч, туды і сон...». Зямля — як шарык у скрыначцы: усярэдзіне ідзе час, ноч-дзень, зіма, год, жыццё, а звонку — вечнасць...

* Калі глядзець у тэлескоп — энергія зроку запальвае зоркі; мажлівасць сусвету — праз вочы чытаць чалавека...

* Жанчына... Гітара... Калі жанчына побач, які сэнс па ёй сумаваць... Хіба дзеля вершаў...

* ...альбо яму начхаць на цябе, альбо ён хоча цябе, нагледзячы на цябе... Для мне ж ты заўсёды ёсць, разам мы ці не разам... І хачу я цябе за хацэннем тваім... і гэта няслушна толькі з нязбожнае чалавечае прастасці...

* Мабыць, найпрасцейшы і найдаступнейшы спосаб зірнуць Богу ці, скажам, д'яблу ў вочы — гэта пільна ўглядацца на сонца або на месяц. Ведама ж, з адпаведнымі наступнасцямі...

* Каб пазбыць праявы ўласнае жывёльнасці, трэба сублімаваць яе ў саматычнае каханне. Ці проста завесці хатнюю жывёліну. Як для жанчын — найлепей ката.

* «Я бы прости́л измену, если бы не любил...». Найкаштоўнейшае для мужчыны — гэта жанчына. І калі той не хоча дараваць, значыць, адмаўляецца ад найкаштоўнейшага. Тут патрабавання сіла, каб не вярнуцца, бо вярнуцца — слабасць. Гэта пры ўмове, што жанчына запраўды каханая, «твая».

* Сядзім з ім за сталом, побач, як з дасканалым, вонкава нічым не адрозным ад чалавека... механізмам. І творчасць — такая самая механічная рэакцыя на зададзеныя праграмы... Дык яго (раўнае па сабе) і чужая душа мала займае, а чалавек цэніцца — наколькі ён карысны і «дляжыццядайны»: чаго дасягнуў, колькі зарабляе і г. д. Аўтаматы, здольныя сама-развівацца...

* Сакральнае імя Валянціна дазваляе носьбітцы пры паўнаце «мужчынскіх» якасцяў (іх вартасці) абсалютова максімальнічаць «жаноцкі»...

* «Ніколі не быць вінаватым» можна ў двух выпадках: ці ён умее бездакорна-віртуозна апраўдвацца (майстар выкручавання), ці сапраўды не вінаваты, таму што святы...

1700-гадовы фрагмент «Адысеі»

У калекцыях бібліятэкі Утрэхцкага ўніверсітэта выяўлены фрагмент пергаментнага кодэкса III–IV стагоддзяў нашай эры з тэкстам 12-й кнігі «Адысеі» Гамера. Памер артэ-факта невялікі — усяго 6,6 x 7,7 см, але яго значэнне для навукі велізарнае. У свеце вядомыя толькі каля трыццаці падобных рукапісаў гэтага перыяду. Знойдзены фрагмент доўгі час памылкова датавалі VII стагоддзем.

Знаходку ідэнтыфікаваў доктар Марк дэ Крэі з Універсітэта Радбаўд у Наймегене. Навуковец знайшоў фрагмент каля двух гадоў таму, аднак універсітэт апублікаваў інфармацыю толькі цяпер.

Калекцыя, у складзе якой захоўваецца артэфакт, патрапіла ў бібліятэку прыкладна 70 гадоў таму. Яе выкупілі ў спадчыннікаў нямецкага даследчыка Карла Шміта разам са зборам раннехрысціянскіх рукапісаў. Доўгі час спецыялісты канцэнтраваліся на копіях тэкстах, а грэчаскія фрагменты амаль не вывучалі.

Тэкст на фрагменце адносіцца да ключавога эпізоду 12-й песні «Адысеі». У ім апісваецца момант, калі бог сонца Геліас даведваецца, што спадарожнікі Адысея зарэзалі яго святых быкоў. Угневаны Геліас патрабуе ад Зеўса пакарання для парушальнікаў, пасля чаго пачынаецца бура, карабель героя церпіць крушэнне, а яго таварышы гінуць.

Даследчыкі мяркуюць, што фрагмент некалі быў часткай кампактнага выдання «Адысеі», які па фармаце нагадваў сучасны рыдэр. Верагодна, выданне належала жыхару егіпецкага аазіса Файюм каля 300 года н. э. Спецыялісты адзначылі выключную рэдкасць падобных знаходак, бо захаваных фрагментаў «Адысеі» IV стагоддзя — адзінкі.

Рукапісы Гернсі

У архівах Гернсі, брытанскай кароннай тэрыторыі за 30 міляў на захад ад Нармандыі, знайшлі 17 фрагментаў сярэднявечных рукапісаў XII–XV стагоддзяў. Яны адлюстроўваюць літаратурнае жыццё выспы і літаратурныя густы яе жыхароў, сведчаць аб багатай, раней невядомай культуры.

Гэтыя фрагменты сталі беспрэцэдэнтнай крыніцай звестак пра інтэлектуальнае жыццё вострава ў Сярэднявеччы, бо раней амаль нічога не было вядома пра кнігі і бібліятэкі Гернсі.

Сярод выяўленых фрагментаў — урывак з п'есы, верш Авідзія, фрагменты Бібліі і ўрывак «вандроўнага» твора. Характэрна, што для чытання «дзеля задавальнення» жыхары выспы выбіралі творы на французскай мове, а не на англійскай.

Як паведамляецца, фрагменты доўгі час былі літаральна ва ўсіх навідавоку, але пры гэтым «заставаліся схаванымі ад разумення іх гістарычнай каштоўнасці». У XVI–XVII стагоддзях іх разразалі і выкарыстоўвалі як пераплётны матэрыял для гаспадарчых і адміністрацыйных кніг, напрыклад, для вокладак рэестраў арэндных плацжоў.

Галоўную ролю ў выяўленні фрагментаў адыграў Каллум Тасцевін Хол (Callum Tostevin-Hal), памочнік архіварыуса ў Island Archives.

Адмысловую рэдкасць уяўляе фрагмент драматычнай пэзмы з твора «L'Estoire de Griseldis», меркавана напісанай каля 1395 года Філіпам дэ Мезьерам. Гэтая пэзма пераасэнсоўвае гісторыю Графіні Грызельды, упершыню расказаную Джавані Бакачо ў «Дэкамероне» ў 1353 годзе. Гісторыя Грызельды была сапраўдным еўрапейскім бэстсэлерам Сярэднявечча, але менавіта гэтая версія сустракаецца выключна рэдка. Фрагмент даказвае, што п'есу чыталі далёка за межамі французскага каралеўскага двара, дзе яна, верагодна, упершыню распаўсюджвалася.

Сярод знаходак ёсць і лацінскі фрагмент Бібліі канца XII стагоддзя з пазнакай пачатку XV стагоддзя, магчыма, зробленай святаром.

Навукоўцы адзначаюць незвычайную разнастайнасць калекцыі — як па тэматыцы, так і па храналогіі. Яны мяркуюць, што ў архівах Гернсі могуць хавацца і іншыя падобныя фрагменты.

Мемарыял ТОЛКІНУ

У Вестмінстэрскім абацтве ўсталяюць мемарыял Джону Толкіну. Яго размесцяць побач з мемарыяльнай плітой Клайва Стэйплза Льюіса, сябра Толкіна.

Мемарыял брытанскаму пісьменніку і філолагу Джону Рональду Руэлу Толкіну з'явіцца ў «Кутку паэтаў» Вестмінстэрскага абацтва ў Лондане. Адкрыццё запланавана на вясну 2027 года. Яно прымеркавана да 90-годдзя выхаду «Хобіта» і 50-годдзя публікацыі «Сільмарыліёна». Мемарыял размесцяць побач з мемарыяльнай плітой Льюіса — аўтара «Хронік Нарніі» і блізкага сябра Толкіна. Абодва пісьменнікі ўваходзілі ў знакамітую літаратурную супольнасць «Інклінгі» (Inklings) пры Оксфардскім універсітэце (1930–1950-я гады).

Цэнтральным элементам кампазіцыі стане драўлянае пано вышынёй 2,5 метра з выявай Дрэва Амаліёна, асабістага сімвала Толкіна, які ён часта выкарыстоўваў ва ўласных ілюстрацыях. Паводле выказванняў прадстаўнікоў Tolkien Estate, сам аўтар трактаваў лісце і кветкі гэтага дрэва як увасабленне вершаў і легенд. Гэтая ідэя і легла ў аснову мастацкага вырашэння мемарыяла. Пры стварэнні пано выкарыстоўваюць некалькі відаў драўніны, кожны з якіх будзе надзелены асаблівым сэнсам. У кампазіцыю ўвойдзе фрагмент чорнай хвоі, вядомай як «дрэва Толкіна», яе ссеклі ў Оксфардскім батанічным садзе ў 2014 годзе. Акрамя таго, у мемарыял уключаць узоры балотнага дуба ўзростам да пяці тысяч гадоў. Гэты матэрыял сімвалізуе сувязь творчасці пісьменніка са старажытнымі міфамі і адчуваннем глыбіні часу.

«Куток паэтаў», дзе ўсталяюць мемарыял, гістарычна служыць прасторай памяці пра найбуйнейшых пісьменнікаў краіны.

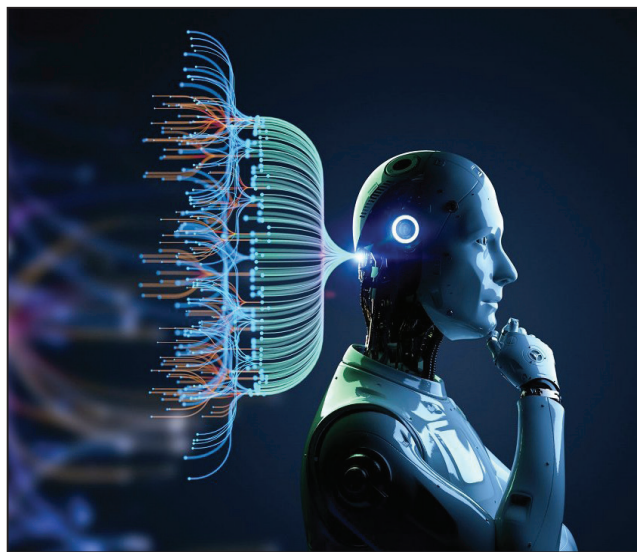
Джон Рональд Руэл Толкін (1892–1972) вядомы найперш як стваральнік Міжзем'я — свету, апісанага ў «Хобіце» (1937), трылогіі «Уладар пярэсценкаў» (1954–1955) і «Сільмарыліёне» (1977).

Лісты ОРУЭЛУ ад ашуканцаў

Амерыканскі пісьменнік і журналіст Адам Хохшыльд Анядаўна атрымаў ліст, адрасаваны Джорджу Оруэлу. Сістэма штучнага інтэлекту не ўлічыла, што аўтар кнігі «1984» памёр у 1950 годзе...

Ашуканцы рассылаюць пісьменнікам персаналізаваныя лісты з прапановамі прасоўвання кніг. Адзін з іх, напісаны Джорджу Оруэлу, і патрапіў на журналіста Адама Хохшыльда, чыё імя стаяла ў кнізе побач з імем памерлага аўтара.

Амерыканскі пісьменнік і журналіст Адам Хохшыльд (Adam Hochschild) напісаў, што «ў першыя гады эпохі штучнага інтэлекту» дзясяткі тысяч пісьменнікаў атрымліваюць лісты, якія пачынаюцца з разгорнутага, удумлівага водгука пра іх кнігу. Ашуканцы хваляць менавіта «тыя бакі твора, якімі аўтар ганарыцца больш за ўсё», а ў самым канцы ліста прапануюць размясціць кнігу ў тэматычных спісах або «прыватных групах рэцэнзентаў». За гэта просяць ад \$50

да \$350 праз плацежныя сістэмы, у якіх нельга аспрэчыць фінансавыя аперацыі.

Сістэма ж штучнага інтэлекту не ўлічыла, што сам Оруэл памёр у 1950 годзе. Не знайшоўшы яго email, яна знайшла адрас другога чалавека, згаданага ў выходных дадзеных кнігі, — Хохшыльда (Адам Хохшыльд каля дзесяці гадоў таму напісаў прадмову да новага выдання мемуараў Оруэла «Памяці Каталоніі», кнігі аб Грамадзянскай вайне ў Іспаніі). Такім чынам, у яго паштовай скрыні з'явіўся ліст (ад нейкага Джона Клерка), які пачынаецца са слоў «Прывітанне, Джордж. Нядаўна я зноў перачытаў "Памяці Каталоніі", і я па-ранейшаму ў захапленні, як у кнізе паказана напружаная барацьба паміж ідэалізмам і расчараваннем. Ваш досвед на перадавой з часам перарастае ў глыбокае сутыкненне з прапагандай, палітычным расколам і далікатнасцю самой ісціны. Менавіта сплаў рэальнага жыццёвага вопыту і маральнай яснасці надае гэтай кнізе каштоўнасць», — піша «штучны» ашуканец, звяртаючыся да Оруэла. Далей Клерк прапануе размясціць кнігу ў тэматычных спісах Goodreads Listopia — «мемуары аб вайне з палітычным падтэкстам», «кнігі аб прапагандзе і праўдзе» — і пералічвае такія будучыя выгады, як рост колькасці адзнак «Хачу прачытаць», новыя рэцэнзіі, фонавую працу без рэкламы. Каб пагадзіцца, дастаткова адказаць «так».

Хохшыльд заўважыў, што калі хтосьці напіша прадмову да новага выдання «Гамлета», то, не выключана, атрымае паведамленне, якое пачынаецца са слоў «Дарагі Уільям...».

Такім чынам ашуканцы маскіруюцца пад сэрвісы падтрымкі незалежных аўтараў, прапануюць рэкламу-прасоўванне, уключэнне ў тэматычныя падборкі і кніжныя клубы, а на справе проста выманьваюць грошы...

«Нацыя чытачоў»

Улады Сінгапура вырашылі плаціць грамадзянам за... чытанне кніг. За кожныя 15 хвілін чытання ўдзельнік праекта Нацыянальнай бібліятэчнай рады краіны атрымае 20 віртуальных манет, а кожныя 1000 манет можна будзе абмяняць на адзін сінгапурскі даляр.

Так плануецца перамагчы звычку да бескантрольнага прагортвання навіннай стужкі (думскролінга) і вярнуць цікавасць да літаратуры. Каб стаць удзельнікам пяцігадовай нацыянальнай праграмы, дастаткова зайсці на сайт праекта або ў мабільны дадатак і штодня прысвечваць чытання не менш за 15 хвілін.

Меліса Тэм, кіраўнік Нацыянальнай бібліятэчнай рады Сінгапура, адзначыла, што мэта праекта — дапамагчы чытачам арыентавацца ў свеце, абапіраючыся на навікі, якія развівае чытанне аб'ёмных тэкстаў: «Калі кантэнт у кароткай форме дапамагае нам заставацца ў курсе падзей, то чытанне доўгіх тэкстаў умацоўвае здольнасць канцэнтравання, развівае крытычнае мысленне і ўяўленне. Мы хочам бачыць нацыю чытачоў — дапытлівых, удумлівых, праніклівых, гатовых спраўляцца з выклікамі ўсё больш складанага свету».

Пакаленне зумераў зноўчытае

Пакаленне, якое вырасла са смартфонам у руках, усё часцей адкладае экраны дзеля кніг. Зумеры не толькі больш чытаюць, але і вяртаюцца да нечакана традыцыйнага фармату — папярочных кніг.

...Яны прывыклі мець зносіны ў чаце, чытаць тэксты ў інтэрнэце, глядзець відэа і спажываць інфармацыю з некалькіх платформаў адначасова. Аднак новае даследаванне, апублікаванае выдавецтвам Cambridge University Press, паказвае цікавую тэндэнцыю: моладзь не адмаўляецца ад чытання, наадварот, чытае больш і ўсё часцей выбірае звычайныя друкаваныя кнігі.

У 2025 годзе 66% зумераў назвалі сябе чытачамі, што на 14% больш, чым у 2022 годзе. Пры гэтым 65% рэспандэнтаў паведамілі, што прачыталі хаця б адну друкаваную кнігу за апошні год. У параўнанні з 2022 годам гэты паказчык павялічыўся на 59%.

Моладзь таксама пачала часцей наведваць кнігарні і публічныя бібліятэкі. Амаль траціна апытаных куплялі кнігі ў звычайных кнігарнях, а не толькі ў інтэрнэце.

Аднак іх чытанне зусім не абмяжоўваецца адным фарматам. Такое чытанне «мультымадальнае»: чалавек можа пачаць чытаць кнігу на паперы, працягнуць яе ў электронным фармаце і слухаць аўдыяверсію па дарозе на працу. Чытацкі досвед таксама ўключае т. зв. фанфік, мангу, гульнявыя чаты, электронную пошту і тэкставыя паведамленні. Гэта значыць, для аматараў чытання больш не трэба «сядзецца і чытаць кнігу ад першай да апошняй старонкі», гэта цэлая эксістэма розных фарматаў.

Таксама выявілі, што моладзь прыходзіць у бібліятэкі не толькі па кнігі. Для многіх гэта спосаб змяніць абстаноўку, расслабіцца і пабыць па-за домам. Была адзначана сувязь паміж наведваннем бібліятэк і пачуццём адзіноты, напрыклад, аматары, якія не хадзілі ў бібліятэкі, выяўлялі больш высокі ўзровень адзіноты, чым тыя, хто іх наведваў. Гэта значыць, кнігарні і бібліятэкі паступова становяцца для моладзі не проста месцамі, дзе можна «пазычыць» кнігу, а прасторами для сацыяльнага жыцця. Гэта можна растлумачыць даволі проста тым, што людзі хочуць мець зносіны, адчуваць сябе часткай супольнасці і мець месца, якое дае ім магчымасць сустракацца з іншымі.